

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – Свищов
Факултет „Производствен и търговски бизнес”
Катедра „Индустириален бизнес и предприемачество”

Филип Сладжанин Здравкович

**ОТЧИТАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА
СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ
СЕКТОР В РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по
научна специалност „Икономика и управление (Индустрия)“

Научен ръководител:
Проф. д-р Любчо Варамезов

Свищов
2025 г.

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита, по Закона за развитие на академичния състав в Република България, от катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“ в Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов.

Авторът е докторант в задочна форма на обучение в катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“ в Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов.

Дисертацията е с общ обем 204 стандартни страници и е структурирана в: въведение, основен текст от три глави, заключение и списък с литература - общо 92 източника, всички на латински език. Предоставена е декларация за оригиналност и автентичност. Информацията в дисертацията е визуализирана в 3 фигури и 6 таблици.

Защитата на дисертацията ще се проведе на 19.09.2025 г. от 15:00 ч. в заседателна зала „Ректорат“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, на заседание на научното жури, назначено със заповед на ректора на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, в състав:

Доц. д-р Искра Пантелеева

Доц. д-р Емил Николов

Проф. дн Николай Щерев

Доц. д-р Димитър Благоев

Проф. д-р Николай Карев

Материалите за защита са на разположение на заинтересованите в катедра „Докторантура и академично развитие“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов – <https://www.uni-svishtov.bg/bg>.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

IV. СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСНИ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

VI. СПРАВКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МИНИМАЛНИТЕ НАЦИОНАЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРОЦЕДУРА ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОНС „ДОКТОР“

VII. СПИСЪК НА УЧАСТИЯТА В НАЦИОНАЛНИ И МЕЖДУНАРОДНИ НАУЧНИ ФОРУМИ

VIII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И АВТЕНТИЧНОСТ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значимост на изследването

Концепцията за корпоративна социална отговорност (КСО) се е развила значително през последните десетилетия, преминавайки от чисто филантропска дейност към фундаментален аспект на бизнес стратегията, особено във финансовия сектор. В този развиващ се пейзаж банковият сектор играе ключова роля поради прякото си въздействие върху икономиките и общностите. Тази докторска дисертация изследва нюансите на отчитането на КСО в сръбския банков сектор, предоставяйки цялостен анализ на неговите настоящи практики, предизвикателства и въздействия. Изборът на Сърбия като фокусна точка предлага отличителна перспектива поради нейния преходен икономически статус и динамичния характер на банковия сектор, който е повлиян както от местните развития, така и от глобалните тенденции в КСО.

Интегрирането на практиките за КСО в банковото дело не е просто тенденция, а необходимост, обусловена от нарастващите изисквания на заинтересованите страни за прозрачност и етично поведение. Банките са от основно значение за мобилизирането на ресурси и оформянето на икономическия пейзаж на страните, в които оперират. Като такива, техният ангажимент към КСО може да доведе до значителни подобрения в социалните, екологичните и икономическите стандарти. В Сърбия, страна, която се стреми да подобри икономическия си статус и да се приведе в съответствие със стандартите на Европейския съюз, изследването на практиките за корпоративна социална отговорност (КСО) в банковия сектор става от решаващо значение. Това изследване има за цел да запълни съществуващата празнина в изследванията, като предостави задълбочен анализ на това как КСО е интегрирана в стратегиите и процесите на отчитане на сръбските банки.

Това изследване е важно, тъй като предоставя фундаментален анализ на КСО в преходна икономика, предлагайки прозрения, които могат да бъдат от полза за политиците, банковите специалисти и академичните изследователи. Очаква се констатациите да допринесат за глобалния дискурс за КСО в банковото дело, като

подчертаят уникалните предизвикателства и възможности, представени от сръбския банков сектор. Освен това, тази дисертация ще предостави препоръки, които биха могли да насочат бъдещите инициативи за КСО и формулирането на политики в развиващите се пазари.

2. Предмет и цел на изследването

Обект на изследването е отчитането на корпоративната социална отговорност сред сръбските банки.

Предмет на изследването е въздействието на отчитането на корпоративната социална отговорност върху отношенията със заинтересованите страни и пазарното представяне на сръбските банки.

3. Цел и задачи на изследването

Основната **цел** на това изследване е да се оцени обхватът и ефективността на отчитането на КСО сред сръбските банки и да се разбере неговото въздействие върху отношенията със заинтересованите страни и пазарното представяне. За постигане на тази цел са дефинирани следните изследователски **задачи**:

- Да се очертаят регулаторните и институционалните рамки, ръководещи КСО в сръбското банково дело.
- Да се оцени настоящата практика за отчитане на КСО и тяхната прозрачност.
- Да се проучи връзката между дейностите по КСО и представянето на банките, особено по отношение на доверието и инвестициите на заинтересованите страни.
- Да се идентифицират предизвикателствата и възможностите в рамките на прилагането и отчитането на КСО в сръбския контекст.

4. Изследователски хипотези

В съответствие с тази цел и поставените задачи, **основната хипотеза** е:

„Внедряването на практики за КСО в сръбските банки води до повишено доверие и лоялност на заинтересованите страни, което от своя страна влияе положително върху пазарното представяне на банките.“

Подкрепящи хипотези

1. Хипотеза 1: „Банките в Сърбия, които активно отчитат своите дейности по КСО, изпитват по-високо ниво на удовлетвореност на клиентите в сравнение с тези, които не го правят.“

2. Хипотеза 2: „Инициативите за КСО, свързани с екологичната устойчивост, са значително корелирани с увеличаване на инвестициите от социално отговорни инвестиционни фондове в сръбския банков сектор.“

3. Хипотеза 3: „Нивото на прозрачност в отчитането на КСО е положително свързано с ефективността на практиките за ангажиране на заинтересованите страни в сръбските банки.“

4. Хипотеза 4: „Наличието на специален отдел за КСО в банките е пряко свързано с изчерпателността и точността на отчитането на КСО.“

5. Хипотеза 5: „Процентът на удовлетвореност и задържане на служителите е по-висок в банките, които интегрират практиките на КСО в основните си бизнес стратегии.“

5. Методология на изследването

Възприет е смесен методологичен подход, комбиниращ количествени проучвания с качествени интервюта, за да се изгради солиден и нюансиран анализ. Този интегративен дизайн обогатява събраните данни, осигурявайки както широта, така и дълбочина, като същевременно повишава надеждността и валидността на резултатите от изследването.

Количествената част на изследването използва структурирани въпросници за събиране на данни от широк кръг банкови специалисти в Сърбия. Тези въпросници са

внимателно разработени, за да определят количествено разпространението, видовете и възприеманото въздействие на практиките на КСО в банките.

В допълнение към количествения анализ, качествени данни бяха събрани чрез полуструктурирани интервюта с ключови заинтересовани страни в банковия сектор, включително висше ръководство, служители по КСО.

Чрез интегрирането на тези две изследователски методологии, изследването се стреми да използва силните страни на всяка от тях. Количествените данни ще осигурят необходимата широта за разбиране на обхвата и основните модели на практиките на КСО, докато качествените данни ще добавят дълбочина, изследвайки сложните взаимодействия и качествените аспекти на прилагането на КСО и нейното въздействие.

6. Основни източници на информация

Основните източници на информация, използвани в дисертацията, са: специализирана научна литература по темата на дисертацията (учебници, монографии, книги, научни изследвания и статии, доклади от научни форуми и др.); официална информация от банкови институции; информация от наблюдения и регистрация на статистически данни; интернет сайтове, бази данни и др. в областта на корпоративната социална отговорност и др. Разработен е въпросник за събиране на емпирични данни, който е изпратен до професионалисти в сръбския банков сектор, включително служители по КСО, банкови мениджъри и други служители, пряко ангажирани с или запознати с практиките на КСО.

7. Ограничения на изследването

Има потенциални ограничения, които могат да повлияят на констатациите и интерпретациите на изследването относно отчитането на КСО в банковия сектор в Сърбия:

Размер и представителност на извадката: Въпреки че се полагат усилия за осигуряване на представителна извадка от банкови мениджъри и ръководители, извадката може да не обхване напълно разнообразието и сложността на цялата банкова индустрия в Сърбия. Това ограничение би могло да повлияе на обобщаемостта на констатациите на изследването за различни видове и размери банки.

Пристрастие при отговорите: Разчитането на самоотчетени данни чрез въпросници и интервюта може да доведе до пристрастия при отговорите. Респондентите могат да предоставят социално желани отговори, а не откровени отговори, особено по чувствителни теми като практиките за КСО, което би могло да изкриви резултатите.

Моносекционен дизайн: Моносекционният характер на изследването ограничава способността му да обхване надлъжните въздействия на инициативите за КСО. Дългосрочните ефекти и промените във възприятията на заинтересованите страни може да не са напълно наблюдаеми чрез подход за еднократно събиране на данни.

Субективност в качествените данни: Въпреки че качествените данни от интервютата осигуряват дълбочина и контекст, те са по своята същност субективни. Различните интервюиращи могат да интерпретират отговорите по различни начини и анализът може да бъде повлиян от перспективите и пристрастията на изследователя.

Външна валидност: Специфичният фокус върху сръбския банков сектор може да ограничи приложимостта на констатациите към други региони или индустрии. Фактори, уникални за икономическия, регулаторния и културния контекст на Сърбия, биха могли да повлияят на степента, до която резултатите могат да бъдат обобщени в международен план.

Промени в регулаторните и пазарните условия: Тъй като КСО и банковите регулации продължават да се развиват, констатациите може да не останат актуални с течение на времето. Промените в политиките или пазарните условия след приключване

на проучването биха могли да променят релевантността и приложимостта на резултатите.

Наличност и точност на данните: Точността на констатациите зависи от наличността и надеждността на данните. Неточности във финансовото отчитане и отчитането на корпоративната социална отговорност (КСО) от банките или непълното събиране на данни биха могли да повлияят на валидността на резултатите от изследването.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

ГЛАВА I. ЗНАЧЕНИЕТО НА СОЦИАЛНО ОТГОВОРНИЯ БИЗНЕС: ЦЯЛОСТЕН ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА, ТЕОРИЯТА И РЕГУЛАТОРНИТЕ ДОКУМЕНТИ

1. Приемане на социалната отговорност: Изпълнение на етичния императив в бизнеса

2. Развитие на концепцията за социално отговорен бизнес: Развитие и ключови характеристики

2.1. Появата на социално отговорния бизнес: Съвързване на теорията и практиката

2.2. Еволюция на социално отговорния бизнес: Проследяване на развитието през историята

2.2.1. Повишаване на корпоративната социална отговорност: Разбиране на теорията за „акционерите“

2.2.2. Разширяване на отговорностите: Еволюция на теорията за заинтересованите страни в корпоративната социална отговорност

2.2.3. Социално измерение на корпоративната социална отговорност

2.2.4. Екологично измерение на корпоративната социална отговорност

3. Разбиране на концепцията за социална отговорност: Ключови дефиниции и интерпретации

3.1. КСО: Изследване на различни нива на ангажираност

3.1.1. Икономически и правни отговорности на компаниите: Балансиране на рентабилността и съответствието

3.1.2. Етична и филантропска корпоративна отговорност: Ангажимент за положително въздействие

3.2. Изследване на измеренията на корпоративната социална отговорност: Холистичен подход

3.2.1. Вътрешното измерение на корпоративната социална отговорност

3.2.2. Външното измерение на социално отговорния бизнес

4. Ролята на държавата при формирането на корпоративната социална отговорност: Значение и последици

5. Стандарти и насоки за корпоративна социална отговорност: Насърчаване на отговорни бизнес практики

5.1. Насоки на ОИСР за отговорно поведение на многонационалните предприятия: Насърчаване на етични глобални бизнес практики

5.2. ISO стандарти за социална отговорност: Подобряване на бизнес практиките

5.2.1. ISO 9000 - Управление на качеството

5.2.2. ISO 14000 - Управление на околната среда (Управление на околната среда)

5.2.3. ISO 22 000 - Управление на безопасността на храните

5.2.4. ISO 2 6000 - Ръководство за социална отговорност

5.3. Принципи на CERES: Ръководене на устойчивостта в бизнеса

- 5.4. Глобален договор на ООН: Насърчаване на устойчиви бизнес практики
- 5.5. Система за управление на здравословните и безопасни условия на труд (OHSMS): Приоритизиране на безопасността на работното място
- 6. Значение и бизнес обосновка на корпоративната социална отговорност: Изследване на въздействието и обосновката
- 7. Към нова парадигма: Интегриране на КСО в бизнес стратегията и регулаторните рамки

ГЛАВА II. ОТЧИТАНЕ ЗА КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЛУЧАЯТ НА СЪРБИЯ

- 1. Основи на отчетността за корпоративна социална отговорност в банковия сектор
- 2. Корпоративна социална отговорност във финансовия и нефинансовия сектор
- 3. Бизнес ползи от корпоративната социална отговорност и отчетността за нея в банковия сектор
- 4. Практика за корпоративна социална отговорност в Сърбия
- 5. Отчетност за корпоративна социална отговорност в сръбския банков сектор

ГЛАВА III. МЕТОДОЛОГИЯ, РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

- 1. Преглед на дизайна и методологията на изследването. Ефекти от прилагането на модела за предприемаческо обучение
- 2. Цели и хипотези на изследването
- 3. Инструменти за събиране на данни
- 4. Методология за анализ на данни
- 5. Представяне и интерпретация на резултатите
- 5.1. Резултати от въпросника за корпоративна социална отговорност в сръбския банков сектор
- 5.2. По-задълбочен анализ на корпоративната социална отговорност в сръбския банков сектор с помощта на SPSS
- 5.3. Резултати и анализ на интервюта
- 5.4. По-задълбочен анализ на отговорите от интервютата относно КСО в сръбския банков сектор

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ЛИТЕРАТУРА

III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

В уводната част на дисертацията се обосновава актуалността и практическата значимост на изследването, дефинират се обектът, предметът, целта, задачите и хипотезите на изследването. Представени са методологията, източниците на информация и ограниченията на изследването.

ГЛАВА I. ЗНАЧЕНИЕТО НА СОЦИАЛНО ОТГОВОРНИЯ БИЗНЕС: ЦЯЛОСТЕН ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА, ТЕОРИЯТА И РЕГУЛАЦИОННИТЕ ДОКУМЕНТИ

Първият параграф описва причините, поради които компаниите трябва да включат концепцията за социално отговорен бизнес в своята практика, което ще допринесе за по-нататъшното им развитие и ще увеличи печалбите. Очертани са шест основни причини (Epstein-Reeves, 2012):

- 1. Увеличаване на иновациите – В контекста на корпоративната социална отговорност, иновациите могат да бъдат огромна полза за бизнеса, но и за обществото.

2. Намаляване на разходите - Приемането на концепцията за социално отговорен бизнес може да окаже значително влияние върху намаляването на разходите.

3. Възможности за диференциация на марката - КСО също може да допринесе за процеса на диференциация на марката.

4. Подобрения в дългосрочната стратегия за развитие на компанията - Чрез прилагане на принципите на социално отговорния бизнес, компаниите допринасят за осигуряване на дългосрочното си развитие, осигурявайки устойчивостта на самия бизнес в бъдеще, а не само сега.

5. Участие на клиентите в бизнес процеса - По този начин, използвайки социално отговорен бизнес, компанията може да спечели потребителите, изпращайки им посланието, че купувайки техните продукти, те допринасят за опазването на околната среда.

6. Участие на всички служители в определени процеси, свързани със социално отговорния бизнес - Подобно на начина, по който е при клиентите, ако служителите не са в течение и не знаят какво се случва в компанията, в която работят, се пропуска възможността да се използват всички предимства на концепцията за социална отговорност. Всички служители трябва да бъдат включени в процеса на социално отговорен бизнес и по този начин да бъдат в услуга на приоритетите на компанията по отношение на такъв начин на правене на бизнес.

Могат да се открият някои допълнителни ключови причини, поради които компаниите трябва да бъдат социално отговорни:

1. Подобряване на корпоративната репутация: Ангажирането в социално отговорни практики може да подобри репутацията на компанията сред нейните заинтересовани страни, включително клиенти, служители, инвеститори и широката общественост.

2. Привличане и задържане на таланти: Приемането на инициативи за КСО може да бъде привлекателно за потенциалните служители, особено сред по-младото поколение, които често търсят смислена работа и искат да бъдат свързани с компании, които са в съответствие с техните ценности.

3. Управление на риска и избягване на противоречия: Като са социално отговорни, компаниите могат да смекчат различни рискове, свързани с отрицателни социални и екологични въздействия.

4. Достъп до нови пазари и потребители: Приемането на социално отговорни практики може да предостави на компаниите възможности за навлизане на нови пазари или достигане до нови потребителски сегменти.

5. Дългосрочна устойчивост и устойчивост: Компаниите, които интегрират КСО в основните си бизнес стратегии, е по-вероятно да бъдат устойчиви на променящите се обществени и екологични предизвикателства.

Вторият параграф проследява развитието на концепцията за социално отговорен бизнес и нейните ключови характеристики. Въпреки факта, че самата концепция за социално отговорен бизнес е сравнително нова, идеите, на които се основава, имат дълга история. По този начин е възможно да се проследят доказателства за загрижеността на бизнес общността за обществото и околната среда, датираща от векове назад. Когато обаче говорим за писмени следи, касаещи социалната отговорност и социално отговорния бизнес, те се появяват едва през 20-ти век и особено през втората половина на 20-ти век (Carroll, 1999). Развитието на социално отговорния бизнес, според Carroll (1999), може да бъде разделено на два периода: Периодът на модерната ера на корпоративната социална отговорност, започнала през 50-те години на миналия век, и Периодът преди модерната ера.

Таблица 1.

Историческо развитие на различни концепции за социално отговорен бизнес

Времеви период	Концепция	Описание	Литература
1950-те	Социална отговорност на предприемачите	Задължението на бизнесмените да водят политика, да вземат решения и да действат в посока постигане на цели, които ще допринесат за обществото.	<i>Bowen</i> (1953)
		Някои практики на социално отговорен бизнес, в дългосрочен план, допринасят за увеличаване на печалбата на компанията.	<i>Davis</i> (1960)
		Индивидуален принос към по-широки социални цели и осъзнаването, че индивидуалните действия могат да допринесат за постигането на тези цели.	<i>Frederick</i> (1960)
1960-1970	Теория на заинтересованите страни	Вместо да се грижи само за акционерите, една отговорна компания трябва да вземе предвид и интересите на служителите, доставчиците, местната общност, обществото като цяло и други заинтересовани страни.	<i>Johnson</i> (1971)
	Триизмерен модел	Концепцията се състои от корпоративна отговорност (икономическа, правна, етична и филантропска), социални въпроси (права на човека, стандарти за служителите, опазване на околната среда и корупция) и корпоративни действия (тези действия могат да бъдат: реактивни, проактивни, защитни, адаптивни).	<i>Carroll</i> (1970)
1980-1990	Триизмерен модел от принципи, политики и процеси	Интегриране на принципите на корпоративната отговорност, политиката за управление на социални проблеми и политиката за действие в една развиваща се система.	<i>Wartick & Cochran</i> (1985)
	Институционална рамка и разширено корпоративно действие	Четири вида корпоративна отговорност: икономическа, правна, етична и филантропска, са свързани с три институционални нива: правно, организационно и индивидуално ниво, докато корпоративните дейности се разширяват до управление на заинтересованите страни и изпълнение на необходимите дейности.	<i>Wood</i> (1991)
2000-те	Триизмерен подход	Три измерения на корпоративната отговорност: икономическо, правно и етично.	<i>Schwartz & Carroll</i> (2003)
	Нова концепция	Процес, който се стреми да интегрира социални, етични, човешки права и потребителски въпроси в бизнес процеса и стратегията, всичко това в тясно сътрудничество със заинтересованите страни.	Европейска комисия (2011)

Източник: UNESCAP (2013). From Corporate Social Responsibility to Corporate Sustainability: Moving the Agenda Forward in Asia and the Pacific, p. 13-14. available at: http://www.unescap.org/sites/default/files/0%20-%20Full%20Report_3.pdf; date access: 15.12.2022.

Повратният момент в развитието на социално отговорния бизнес е индустриалната революция в края на 18-ти и началото на 19-ти век, както и като цяло самата индустриализация през 19-ти и 20-ти век. По това време, характерно за появата на големите корпорации, въздействието на дейността на тези корпорации върху обществото и околната среда е все по-забележимо. Поради тази причина се инициират и зачестяват дебати относно дейността на големите корпорации, условията им на труд и въздействието им върху околната среда (социална и природна).

Периодът от втората половина на 20-ти век се счита за съвременната епоха в развитието на концепцията за корпоративна социална отговорност. Този период се характеризира с наличието на множество концепции, които могат да се видят в Таблица 1, където е даден преглед на определени концепции, периодите, в които са били актуални, тяхното описание и авторите, които са ги популяризирали.

В професионалната литература две известни теории, а именно теориите за „акционерите“ и „заинтересованите страни“, са изиграли значителна роля в оформянето на развитието на концепцията за корпоративна социална отговорност. Тези теории очертават различни перспективи относно задълженията и приоритетите на бизнеса към неговите заинтересовани страни.

Класическата теория за корпоративната социална отговорност, известна като „теорията на акционерите“, твърди, че компаниите са единствено отговорни пред своите акционери, които осигуряват капитала. Според тази теория основното задължение на една компания е да постигне и максимизира печалбата. Тази перспектива придобива популярност благодарение на идеите на Милтън Фридман, който през 70-те години на миналия век инициира академичен дебат за социалната отговорност, твърдейки, че само отделните лица, а не компаниите или бизнесите, трябва да носят отговорност. Фридман остро критикува концепцията за корпоративна социална отговорност, считайки я за вредна и неестествена.

Противниците на тази теория обаче изтъкват основния ѝ недостатък: пренебрегването на интересите на другите заинтересовани страни. Те твърдят, че компаниите не могат да се фокусират единствено върху печалбата и да пренебрегват потенциалните негативни последици за други заинтересовани страни, включително служители, клиенти, доставчици и околната среда. Въпреки че теорията за „акционерите“ е играла важна роля в оформянето на историческия контекст на корпоративната социална отговорност, тя все повече се допълва от признаването на интересите на заинтересованите страни и необходимостта бизнесът да възприеме социално отговорно поведение, за да процъфтява в един променящ се свят.

Поради съществуването на няколко вида заинтересовани страни, идеята за максимизиране на печалбата, като изключителна цел на компанията, с течение на времето влезе в конфликт със стратегията на съвременната компания и бизнес условията. На теоретично ниво скоро започна полемика относно необходимостта от нов подход в разбирането на компанията и нейната дейност. Това доведе до появата на нов - „многоинтересен“ ориентиран модел, основан на идеята за равни възможности за всички, а основната му цел е постигане на социално и икономическо единство в края на миналия век. Всъщност става въпрос за теорията на групите по интереси - „теорията на заинтересованите страни“. Нейните защитници твърдят, че компанията има отговорност към всички заинтересовани страни, които носят определен риск от нейния бизнес.

На теория съществуват различни класификации на заинтересованите страни. Те се различават помежду си според начина и мотивите на влияние, но и според вида на връзката с компанията, което води до по-голямо или по-малко значение за компанията. Теорията за „заинтересованите страни“ спрямо „теорията на акционерите“, от гледна точка на правната наука, има очевидни предимства. Статистическите данни показват, че през последните 40 години предприятията, фокусирани върху заинтересованите страни (т.е. отчитащи интересите и очакванията на всички носители на риск, засегнати от бизнеса), са постигнали много по-добри резултати от предприятията, ориентирани към акционерите, които, от друга страна, са фокусирани единствено върху максимизиране на печалбата и богатството на акционерите.

Концепцията за корпоративна социална отговорност е значително усъвършенствана теоретично от икономиста Карол. Той разделя социалната отговорност на компанията на четири слоя: икономически, правен, етичен и слой филантропска отговорност. Това се дължи на факта, че в историята на развитието на бизнеса първо са били обмисляни икономическите и правните аспекти, а по-късно етичните и филантропските аспекти са станали обект на интерес и загриженост.

Третият параграф разглежда ключови дефиниции и тълкувания на концепцията за социална отговорност и нейните ключови характеристики.

Концепцията за социална отговорност се е развивала с течение на времето и има различни значения и тълкувания в зависимост от различни контексти и перспективи. По същество социалната отговорност се отнася до етичното задължение и отчетност на отделните лица, организациите и обществата да действат по начини, които насърчават благосъстоянието на обществото като цяло.

Социалната отговорност обхваща различни измерения, включително икономически, социални и екологични аспекти. В икономически план тя включва справедливи бизнес практики, прозрачно управление и икономическо развитие, което е от полза за обществото като цяло. В социален план тя включва зачитане на правата на човека, насърчаване на многообразието и приобщаването, както и инвестиране в образование, здравеопазване и социално подпомагане. В екологичен план тя включва минимизиране на екологичния отпечатък, опазване на природните ресурси и смекчаване на отрицателното въздействие на човешките дейности върху околната среда.

Важно е да се отбележи, че разбирането и прилагането на социалната отговорност може да варира в различните култури, индустрии и индивидуални убеждения. Различните заинтересовани страни могат да имат различни очаквания и приоритети, когато става въпрос за социална отговорност. Основният принцип обаче остава последователен – признаването на нашата отговорност да допринасяме положително за обществото и колективното благосъстояние.

Таблица 2.

Пет измерения, въз основа на които е възможно да се класифицират дефинициите на концепцията за корпоративна социална отговорност

Измерение	Дефиницията се отнася до:	Примери
Екологично измерение	Природна среда	"по-чиста природа" "управление на природните ресурси" "екологични проблеми, свързани с дейността на компанията"
Социално измерение	Връзката между бизнес операциите и обществото	"принос за по-добро общество" "да се справя със социални проблеми" "да се вземе предвид въздействието на дейността на компанията върху социалната общност"
Икономическо измерение	Социално-икономически или финансов аспект	"допринасят за икономическото развитие" "запазване на рентабилността в бизнеса"
Измерение на заинтересованите страни	Отделни заинтересовани страни или групи заинтересовани страни	"взаимодействие със заинтересованите страни" "отношенията на компанията със служителите, доставчиците, клиентите, общността" "отношението на компанията към заинтересованите страни"
Измерение „Доброволчество“	Процедури, които не са предписани от закона	"основани на етични ценности" "отвъд законовите задължения" "доброволност"

Източник: Dahlsrud, A. (2008). How Corporate Social Responsibility is Defined: an Analysis of 37 Definitions, Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 15(1), p. 4.

В литературата дефинициите на концепцията за корпоративна социална отговорност най-често се класифицират въз основа на контекста, в който са създадени, т.е. в зависимост от измерението, за което се използва дефиницията (Таблица 2). Както може да се види от таблицата, дефинициите на концепцията за корпоративна социална

отговорност могат да бъдат класифицирани въз основа на пет измерения: екологично, социално, икономическо, измерение на заинтересованите страни и измерение на „доброволчество“, като във всяко измерение има няколко аспекта, от които е възможно да се дефинира самата концепция.

Според Dashlurd, най-цитираното определение за корпоративна социална отговорност е определението на Европейската комисия от 2001 г., което включва всичките пет измерения от Таблица 2, според което (Dashlurd, 2008):

„Корпоративната социална отговорност е концепция, според която компаниите доброволно вземат предвид социалните и екологичните проблеми в своите операции и отношения със заинтересованите страни.“

Това определение се отнася до следното:

- Корпоративната социална отговорност включва социални и екологични проблеми, въпреки че самото наименование подчертава само отговорността към обществото;

- Корпоративната социална отговорност не е, или не трябва да бъде, отделена от бизнес стратегията и самия бизнес: тя се стреми да интегрира социалните и екологичните проблеми в бизнеса и бизнес стратегията;

- Това е доброволна концепция;

- Важен аспект е взаимодействието на компанията с вътрешни и външни заинтересовани страни.

Второто най-цитирано определение, базирано на това изследване на Dashlurd, е определението на Световния бизнес комитет за устойчиво развитие от 1999 г., което определя концепцията за корпоративна социална отговорност като:

„Задължението на компаниите да допринасят за устойчиво икономическо развитие, работейки със служителите, техните семейства, местните общности и обществото като цяло, за да подобрят качеството им на живот“ (Dashlurd, 2008, p. 7).

Горното определение включва икономическия аспект, тъй като говорим за икономическо развитие, което трябва да бъде устойчиво, но също така и социалния аспект, защото работим за подобряване на качеството на живот, и аспекта на заинтересованите страни (служители със семейства, местна общност, общество).

В допълнение към предходните две определения, Dashlurd изброява още 35 определения, които се цитират най-често въз основа на неговото изследване.

Заслужава да се спомене и определението, дадено от Carroll, изграждащ пирамидата на корпоративната социална отговорност. Според Carroll, който е смятан за един от най-големите изследователи на концепцията за корпоративна социална отговорност (Carroll, 1999, p. 270; Bowen, 1953):

„Корпоративната социална отговорност включва икономическа, правна, етична и филантропска отговорност към обществото и към организациите, според техните очаквания в даден момент.“

През 60-те години на 20-ти век няколко автори дават значими дефиниции на концепцията за социално отговорен бизнес. Сред тях се открояват Davis и Blomstrom, които в съвместна книга от 1966 г., озаглавена „Бизнесът и неговата среда“, дефинират социалната отговорност по следния начин (Carroll, 1999, p. 272; Davis & Blomstrom, 1966, p. 12):

„Социалната отговорност предполага задължението на индивида да обмисля последиците от своите решения и действия върху обществото. Бизнесмените осъществяват социално отговорни бизнес дейности, като вземат предвид нуждите и интересите на тези, които биха могли да бъдат повлияни от техните бизнес дейности. По този начин те действат извън икономическите и техническите интереси на компанията“.

През 1975 г. Backman, професор по икономика в Нюйоркския университет, дава своето определение за социална отговорност (Carroll, 1999, p. 279; Backman, 1975, p. 2):

„Социалната отговорност обикновено се отнася до онези цели и мотиви, които трябва да са над обичайните цели за постигане на икономически резултати“.

Въз основа на горните дефиниции може да се отбележи, че с течение на времето те са придобили всичките пет измерения, показани в Таблица 2.

Така че може да се изведе единно и изчерпателно определение за корпоративна социална отговорност, което би гласяло: Корпоративната социална отговорност предполага такъв начин на правене на бизнес, при който бизнес субектите, които я прилагат съзнателно и доброволно, надхвърлят основната си функция за създаване на печалба, постигайки положително въздействие върху своята работна, социална и природна среда. Това определение съдържа почти всички елементи, които с течение на времето са били споменавани от отделни автори в техните определения, така че може да се каже, че е най-изчерпателното.

Този параграф продължава с икономическите и правните отговорности на компаниите. Печелившата дейност и изпълнението на икономическата отговорност на компанията води до създаване на стойност не само за акционерите, но и за други заинтересовани страни на компанията, както вътрешни, така и външни. Например, мениджърите, като вътрешни заинтересовани страни на компанията, въз основа на положителен резултат, имат възможност да получават бонуси за успешно управление в допълнение към редовните заплати. Външните заинтересовани страни, като доставчици, кредитори, потенциални и настоящи инвеститори, също печелят, ако компанията постигне дългосрочна печалба и се стреми да я увеличи. Следователно може да се заключи, че икономическото измерение и произтичащата от него отговорност са основната и изходна станция, върху която се основават всички останали дейности в компанията, включително тези, които надхвърлят бизнес дейностите. Правната отговорност на компанията също е задължителна отговорност, поради това, че тя предполага, че компанията се държи в съответствие с разпоредбите, предписани от законодателя, и без които компанията не може да функционира. Правната отговорност се отнася до задължението на компанията да действа в рамките на закона, включително наредби, закони и специфични за индустрията насоки. Това включва спазване на трудовото законодателство, разпоредбите за защита на потребителите, екологичните стандарти, правата върху интелектуалната собственост и други правни рамки, свързани с тяхната дейност. Спазването на правните отговорности гарантира, че компаниите извършват дейността си етично, прозрачно и по начин, който зачита правата и интересите на различните заинтересовани страни. То помага за поддържане на равни условия, защита на потребителите, опазване на околната среда и поддържане на общественото доверие в бизнес общността. Неизпълнението на правните задължения може да доведе до правни последици, увреждане на репутацията и загуба на доверието на заинтересованите страни. Икономическите и правните отговорности на компаниите са взаимосвързани. Въпреки че рентабилността е основна цел, тя трябва да се преследва в рамките на закона и етичните практики. Успешните компании разбират важноста на постигането на баланс между генерирането на печалби и спазването на правните и регулаторните рамки. Те признават, че дългосрочната устойчивост и рентабилност се постигат чрез работа по отговорен и законосъобразен начин. В работата си от 1991 г. Carroll изброява основните елементи на икономическото и правното ниво на отговорност на компанията, които са представени в Таблица 3.

Таблица 3.

Икономическа и правна отговорност на компанията

Нива на социална отговорност		
№	Икономическа отговорност	Правна отговорност
1.	Правене на бизнес с цел максимизиране на печалбата на акция	Работейки в съответствие с правителствените очаквания и законовите разпоредби
2.	Ангажирайте се с бизнес, който гарантира максимална печалба	Спазвайте всички разпоредби (федерални, щатски, местни)
3.	Поддържайте силна конкурентна позиция	Да бъдеш корпоративен гражданин, който спазва законите и разпоредбите
4.	Поддържайте високо ниво на бизнес активност	Дефиницията за успешни компании е свързана със спазването на законовите разпоредби и изпълнението на предписаните задължения
5.	Определението за успешни компании се свързва с постоянна рентабилност в дългосрочен план	Предоставяйте продукти и услуги, които отговарят на законовите разпоредби

Източник: Carroll, A. B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. Business Horizons, 34(4), p. 40.

В заключение, икономическите и правните отговорности на компаниите са фундаментални аспекти на тяхната роля в обществото. Въпреки че компаниите се стремят да постигнат рентабилност и да генерират стойност за акционерите, те трябва да го правят по начин, който спазва законовите изисквания и етичните стандарти. Чрез изпълнението на тези отговорности компаниите допринасят за икономическия растеж, защитават интересите на заинтересованите страни и поддържат целостта на бизнес общността.

За разлика от икономическата и правната отговорност на компаниите, които са задължителни и без които компанията, така да се каже, не може да функционира, етичната и филантропската отговорност на компаниите не са задължителни, но по някакъв начин се считат за очаквани и желателни. По-точно, етичната отговорност се счита за очаквана, докато филантропската отговорност е желателна. Самият факт, че компанията не функционира изолирано от други икономически субекти, обществото и околната среда, налага тези два вида отговорност.

Според Carroll, етичната отговорност означава „онези дейности, практики, политики и действия на компанията, които се очакват от нея и не са регулирани от закон или други писмени норми“. „Етичната отговорност“ включва онези стандарти, норми и очаквания от потребителите, служителите, акционерите, общността и други заинтересовани страни, които се считат за справедливи, справедливи и морални“ (Carroll, 1991, p. 41). Следователно от компаниите се очаква, освен да спазват законовите разпоредби, да се държат честно и справедливо спрямо своите заинтересовани страни. Етиката в бизнеса се отнася до моралната страна. Ако обаче тя не се държи по този начин, компанията не може да оцелее в дългосрочен план, защото скоро ще бъде съдена от бизнес партньори, клиенти, служители и общността. Таблица 4 предоставя общ преглед на дейностите, които попадат в обхвата на етичната и филантропската отговорност.

Таблица 4.

Етична и филантропска отговорност на компанията

Levels of social responsibility		
№	Етична отговорност	Филантропска отговорност
1.	Да се върши бизнес по начин, който е в съответствие със социалните очаквания и етичните норми.	Да водите бизнес по начин, който е в съответствие с очакванията на обществото за филантропия и благотворителност.
2.	Разпознаване на нови и предстоящи етични/морални норми, които са били приети или ще бъдат приети от обществото.	В помощ на изкуствата.
3.	Предотвратяване на застрашаването на етичните норми в бизнеса с цел постигане на бизнес цели.	Участие на мениджъри и служители в доброволчески и благотворителни дейности в местната общност.
4.	Добрият корпоративен гражданин се определя като човек, който извършва дейност в съответствие с морални или етични очаквания.	Осигуряване на подкрепа на частни и държавни образователни институции.
5.	Признайте, че корпоративният бизнес и етичното поведение надхвърлят простото спазване на законовите разпоредби.	Подпомагайте онези проекти, които подобряват „качеството на живот“ в общността.

Източник: Carroll, A.B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. Business Horizons, 34(4), p. 41.

Според документа на Европейската комисия от 2001 г., озаглавен „Зелена книга: Насърчаване на европейска рамка за корпоративна социална отговорност“, корпоративната социална отговорност има своите вътрешни и външни измерения. Вътрешното измерение се отнася до събития, докато външното измерение се отнася до въздействието на дейността на компанията върху обществото и околната среда. В зеления документ Европейската комисия включва следното във вътрешното измерение на корпоративната социална отговорност (Европейска комисия 2001: Зелена книга: Насърчаване на европейска рамка за корпоративна социална отговорност, стр. 8-10):

- Управление на човешките ресурси;
- Здраве и безопасност на работното място;
- Адаптивност на организацията към промени;
- Управление на въздействията върху околната среда и природните ресурси.

Дейностите на компанията, насочени към външни заинтересовани страни, дават възможност на социално отговорния бизнес да придобие своето външно измерение в допълнение към вътрешното. Европейската комисия е включила във външното измерение на корпоративната социална отговорност въпроси, свързани със следните концепции (Европейска комисия (2001): Зелена книга: Насърчаване на европейска рамка за корпоративна социална отговорност, стр. 11-15):

- Местна общност;
- Бизнес партньори, доставчици и потребители;
- Човешки права;
- Глобални екологични проблеми.

Четвъртият параграф разглежда ролята на държавата във формирането на корпоративната социална отговорност, нейното значение и последици. Правителствата играят ключова роля във формирането и насърчаването на инициативи за КСО, като гарантират, че предприятията работят по социално отговорен и устойчив начин. Разбирането на значението на държавата във връзка с КСО е от съществено значение за разбирането на по-широкия контекст, в който предприятията работят и допринасят за

общественото благосъстояние. Четирите основни роли на държавата, т.е. публичния сектор, в насочването на компаниите към социална отговорност са (Polasek, 2010, стр. 24-25; Fox, Ward, & Howard, 2002):

1. Ролята на предписването. Държавата на различни нива определя минималните бизнес стандарти за определени дейности на компанията.

2. Ролята на инициатора. Установяване на ясни, общи и политически рамки, които регулират инвестициите, свързани с корпоративната социална отговорност, разработване на необвързващи насоки и етикети или кодекси за пазарно приложение, закони и разпоредби, които насърчават инвестициите в социално отговорен бизнес и др.

3. Ролята на партньор. Тя предполага комбинация от публични и частни средства, която използва общи умения и ресурси с цел подобряване на социалното благосъстояние.

4. Потвърждаваща роля. Тя предполага обществена подкрепа за определени социално отговорни бизнес практики чрез специфични програми за възнаграждение или присъждане на определени етикети на определени производители или компании. Въз основа на гореизложеното може да се заключи, че няма съмнение относно факта, че основата за социално отговорен бизнес се крие в инициативата на държавата.

Спазвайки предходно написаното и цитирано, и с някои по-прости думи, ролята на държавата в КСО може да се даде по следния начин:

1. Определяне на регулаторни рамки: Една от основните роли на държавата е да създава и прилага регулаторни рамки, които регулират корпоративното поведение. Чрез законодателство, политики и разпоредби, правителствата определят стандарти и очаквания за бизнеса да работи отговорно. Те определят правните задължения по отношение на опазването на околната среда, трудовите практики, правата на потребителите и корпоративното управление. Държавната регулаторна рамка предоставя основа за бизнеса да приведе практиките си в съответствие с обществените очаквания и гарантира равнопоставеност за отговорно бизнес поведение.

2. Насърчаване на сътрудничеството и партньорствата: Държавата играе ключова роля в насърчаването на сътрудничеството и партньорствата между бизнеса, организациите на гражданското общество и други заинтересовани страни. Правителствата улесняват платформите за диалог, публично-частните партньорства и инициативите с множество заинтересовани страни за колективно справяне със социалните и екологичните предизвикателства. Чрез създаване на пространства за ангажираност, държавата насърчава обмена на знания, най-добри практики и ресурси, което води до иновативни и ефективни инициативи за КСО. Сътрудничеството, улеснено от държавата, дава възможност на бизнеса да работи заедно с други участници за постигане на общи цели и максимизиране на положителното си въздействие.

3. Осигуряване на стимули и подкрепа: Правителствата могат да стимулират бизнеса да възприеме практиките на КСО чрез различни средства. Това включва предлагане на данъчни стимули, безвъзмездни средства и субсидии на компании, които демонстрират ангажираност към устойчивото развитие и социалната отговорност. Държавата може също да предостави техническа помощ, програми за изграждане на капацитет и достъп до ресурси, които помагат на бизнеса да възприеме отговорни практики. Чрез предоставяне на подкрепа и стимули, правителствата насърчават бизнеса да интегрира КСО в своите стратегии, което я прави взаимноизгодно начинание както за компанията, така и за обществото.

4. Осигуряване на комуникация

Отговорност и отговорност: Държавата играе ключова роля в осигуряването на корпоративното съответствие със стандартите за КСО и в търсенето на отговорност от страна на компаниите за техните действия. Правителствата установяват механизми за мониторинг, провеждат инспекции и налагат санкции за неспазване на разпоредбите. Те

насърчават прозрачността и изискват от бизнеса да докладва за своите дейности по КСО, като дават възможност на заинтересованите страни да оценят тяхното представяне. Ролята на държавата в осигуряването на отчетност насърчава доверието между бизнеса и обществото, насърчава отговорно поведение и възпира неетичните практики.

5. **Формиране на националните програми за развитие:** Правителствата имат правомощията да формират националните програми за развитие и да дават приоритет на устойчивостта и социалното приобщаване. Чрез политически рамки като цели за устойчиво развитие (ЦУР), национални планове за действие и специфични за сектора стратегии, държавата предоставя пътна карта на бизнеса за привеждане на практиките му в съответствие с по-широките обществени стремежи. Чрез интегрирането на КСО в националните програми за развитие, правителствата изпращат ясен сигнал, че отговорното бизнес поведение е неразделна част от постигането на дългосрочен социален и икономически напредък.

В заключение, държавата играе важна роля в развитието на концепцията за корпоративна социална отговорност. Чрез установяване на регулаторни рамки, насърчаване на сътрудничеството, предоставяне на стимули, осигуряване на съответствие и оформяне на националните програми за развитие, правителствата създават благоприятна среда за отговорно функциониране на бизнеса. Признаването на значението на държавата в насърчаването на КСО ни помага да оценим взаимодействието между бизнеса, правителствата и обществото за постигане на устойчиво и приобщаващо развитие. Сътрудничеството между държавата и бизнеса е от решаващо значение за справяне с обществените предизвикателства и изграждане на бъдеще, в което отговорните бизнес практики са норма, допринасяйки за благосъстоянието на хората, общностите и планетата.

Петият параграф обсъжда различните стандарти и насоки за корпоративна социална отговорност.

Стандартите и насоките за корпоративна социална отговорност (КСО) предоставят рамка за бизнеса да възприеме отговорни практики, да допринесе положително за обществото и да се справи с екологичните предизвикателства. Тези стандарти и насоки предлагат насоки и най-добри практики, които да помогнат на компаниите да се ориентират в сложния пейзаж на КСО, като гарантират, че действията им са в съответствие с обществените очаквания и целите за устойчивост. Разбирането на значението на тези стандарти и насоки е от решаващо значение за бизнеса, който се стреми да интегрира КСО ефективно в своите стратегии и операции.

1. **Установяване на ясни очаквания:** Стандартите и насоките за корпоративна социална отговорност играят фундаментална роля при определянето на ясни очаквания за бизнеса по отношение на отговорното поведение. Те определят принципите, ценностите и етичните съображения, които компаниите трябва да спазват, докато работят по социално и екологично отговорен начин. Тези стандарти предоставят общ език и отправна точка, позволявайки на бизнеса да разбира и изпълнява своите отговорности отвъд простото генериране на печалба.

2. **Насърчаване на етично бизнес поведение:** Една от ключовите цели на стандартите и насоките за КСО е да насърчават етичното бизнес поведение. Те очертават етичните принципи и ценности, които бизнесите трябва да следват, като например почтеност, прозрачност, справедливост и зачитане на човешките права. Чрез приемането на тези насоки компаниите могат да изградят доверие със заинтересованите страни, да поддържат силни практики за корпоративно управление и да предотвратяват неетично поведение. Етичното бизнес поведение формира основата за устойчиви и отговорни бизнес практики.

3. **Справяне с екологичната устойчивост:** Стандартите и насоките за КСО подчертават значението на екологичната устойчивост и предоставят насоки за минимизиране на екологичния отпечатък на бизнеса. Те насърчават компаниите да възприемат екологични практики, да намаляват емисиите на парникови газове, да опазват природните ресурси и да прилагат устойчиво управление на веригата за доставки. Тези насоки помагат на бизнеса да се справя с екологичните предизвикателства и да допринася за опазването и съхранението на планетата.

4. **Насърчаване на социалното въздействие и ангажираността на общността:** Социалното въздействие и ангажираността на общността са неразделни аспекти на КСО, а стандартите и насоките играят ключова роля в насочването на бизнеса в тези области. Те насърчават компаниите активно да се ангажират с местните общности, да допринасят за социалното развитие, да насърчават многообразието и приобщаването и да подкрепят социални каузи. Следвайки тези насоки, бизнесът може да създаде положителна социална промяна, да се справи със социалните неравенства и да подобри благосъстоянието на общностите, в които оперира.

5. **Осигуряване на прозрачност и отчетност:** Стандартите и насоките за КСО подчертават значението на прозрачността и отчетността в бизнес практиките. Те насърчават компаниите да оповестяват своите инициативи за КСО, да докладват за напредъка си и да участват в диалог със заинтересованите страни. Прозрачната комуникация изгражда доверие и позволява на заинтересованите страни да оценят ангажимента на компанията към отговорни практики. Тези стандарти също така насърчават отчетността, като предоставят механизми за справяне с оплаквания и гарантират, че предприятията носят отговорност за всякакви отрицателни въздействия.

ОИСР прие Насоките на ОИСР за многонационални предприятия през 1976 г. Насоките на ОИСР представляват цялостен набор от препоръки, подкрепени от правителствата на държавите членки, както и от държавите партньори, относно отговорните бизнес операции. Насоките насърчават и популяризират положителното въздействие на малките и средните предприятия върху устойчивото развитие и социалния прогрес и благосъстояние.

Насоките представляват широкообхватни препоръки, адресирани до многонационалните компании от правителствата на държавите, в които те оперират. Те включват доброволни принципи и стандарти за бизнеса и се отнасят до заетостта, отношенията между индустриите, опазването на околната среда, отчетността, борбата с корупцията, правата на човека, интересите на потребителите, науката и технологиите, конкуренцията и данъчното облагане.

В съответствие с Насоките на ОИСР, компаниите трябва:

1. Да допринасят за икономическото, екологичното и социалното развитие с цел постигане на устойчиво развитие;

2. Да зачитат международно признатите човешки права на засегнатите от дейността на компанията;

3. Те насърчават изграждането на институции чрез тясно сътрудничество с местната общност, включително бизнес интересите, както и развитието на бизнеса на вътрешния и външния пазар, в съответствие с нуждите на здравословните бизнес практики;

4. Те насърчават създаването и подобряването на човешкия капитал, като създават възможности за заетост и обучение на служителите;

5. Въздържат се от търсене и приемане на практики за избягване на правни или регулаторни рамки за практики, свързани с правата на човека, околната среда, здравето, безопасността на работното място, данъчното облагане, финансовите стимули или други въпроси;

6. Те уважават и подкрепят принципите на доброто корпоративно управление и развиват добри практики за корпоративно управление, както вътре в компанията, така и извън нея;

7. Те разработват и внедряват система от ефективни управленски практики, която насърчава отношения на доверие в самата компания, както и доверие между компанията и обществото;

8. Насърчават осведомеността сред служителите на мултинационалните компании относно политиката на компанията, включително обучението на служителите;

9. Въздържат се от дискриминация или дисциплинарни мерки срещу служители, които „добросъвестно“ предоставят отчети на ръководството или компетентните държавни или местни органи;

10. Обръщат дължимото внимание на риска, например като го включат в системата за управление на риска на компанията, за да го идентифицират, предотвратят и смекчат действителните и потенциалните отрицателни въздействия, както е описано в точки 11 и 12.

11. Избягват причиняването или допринасянето за отрицателни въздействия чрез своите дейности по въпроси, обхванати от Насоките, и посочват такива въздействия, когато възникнат;

12. Те се опитват да предотвратят или смекчат отрицателно въздействие или в ситуации, в които не са допринесли пряко за възникването на това въздействие, или в ситуации, в които това въздействие е резултат от техния бизнес, продукти или услуги;

13. В допълнение към справянето с отрицателните въздействия, свързани с въпросите, обхванати от Насоките, те трябва да насърчават, когато е възможно, своите бизнес партньори (доставчици, подизпълнители) да прилагат принципите на отговорен бизнес в съответствие с Насоките;

14. Да включат всички съответни заинтересовани страни в процеса при вземане на решения и планиране на проекти и дейности, които могат да засегнат местната общност.

15. Те се въздържат от всякакво неподходящо участие в местни политически дейности.

Стандартите ISO за социална отговорност обхващат широк спектър от области, включително права на човека, трудови практики, управление на околната среда, ангажиране на общността и справедливи оперативни практики. Те предлагат световно признат еталон за организациите, за да оценят своето социално и екологично въздействие и да демонстрират ангажимента си към отговорни бизнес практики.

Чрез приемане на стандартите ISO, компаниите могат да подобрят репутацията си, да изградят доверие със заинтересованите страни и да приведат дейността си в съответствие с международно признатите най-добри практики. Тези стандарти помагат на организациите да установят ефективни системи за управление, да дефинират политики и процедури и да поставят измерими цели за справяне със социалните и екологичните предизвикателства.

Стандартите ISO насърчават организациите да възприемат цялостен подход към социалната отговорност, като вземат предвид интересите и очакванията на различни заинтересовани страни, включително служители, клиенти, доставчици, местни общности и обществото като цяло. Те насърчават прозрачността, отчетността и непрекъснатото усъвършенстване, като подтикваат организациите да надхвърлят спазването на изискванията и да се стремят към високи постижения в социалните и екологичните показатели.

Шестият параграф обсъжда значението и бизнес обосновката на корпоративната социална отговорност.

Няма съмнение, че дейността на компанията преди два века и днес, както и условията, в които тя работи, не могат да бъдат сравнявани. От мнението, че „единствената социална отговорност на бизнеса е да увеличи печалбата си“ (Фридман, 1972, стр. 32), е направен пълен обрат в бизнес логиката, където освен печалбата, бизнес дейностите на компанията включват и тези, насочени към повишаване на социалното благосъстояние чрез положителни въздействия върху природната и социалната среда, но също така и загриженост за вредното въздействие на дейността на компанията върху природната среда и всички заинтересовани страни. По този начин компаниите доказват, че са осъзнали възможните или съществуващи негативни въздействия от бизнеса си и че започват да се грижат за тях по систематичен начин, като приемат и прилагат принципите на социална отговорност. Тъй като законът не регулира достатъчно отговорността на компаниите към обществото, обратът в бизнес политиката е повлиян от фактори, които могат да се наблюдават от три ключови аспекта:

1. Първият е, че компаниите са осъзнали неблагоприятните въздействия върху природната среда, служителите и другите заинтересовани страни на компанията и се опитват да елиминират или минимизират тези неблагоприятни въздействия;

2. Друг аспект е, че освен печалба, компаниите трябва, под натиск от различни организации и обществеността, и за да запазят и подобрят имиджа си, да се занимават с други дейности, които не са насочени към генериране на печалба, поне не директно;

3. Третият аспект е, че компаниите са осъзнали, че чрез социално отговорните си операции могат да извлекат положителни ефекти върху печалбите си (чрез намаляване на разходите или увеличаване на приходите) и да увеличат конкурентното си предимство.

Социално отговорните операции на една компания, от гледна точка на печалбата, не представляват чисто „захабяване на пари“, а могат да представляват и инвестиция, от която могат да се очакват значителни резултати за компанията в бъдеще. С адекватен подход е възможно всички да се възползват, както самата компания, така и служителите, местната общност и обществото като цяло, но и други заинтересовани страни, създавайки т. нар. „печеливша“ ситуация. Факт е, че компаниите осъзнават това напоследък. А именно, използвайки всички възможни инструменти за борба с конкуренцията, в съвременните бизнес условия социално отговорният бизнес им дава най-голяма свобода за по-нататъшна борба. Компаниите, които не го прилагат, губят пазарната конкуренция и в дългосрочен план бизнесът им не е устойчив.

Под бизнес обосновка на корпоративната социална отговорност се разбира набор от потенциални ползи, които компаниите могат да очакват, ако инвестират в социална отговорност. Вебер прави разграничение между парични и непарични ползи от социално отговорния бизнес за компанията, като дава възможност и двете групи ползи да бъдат изразени количествено и качествено. Паричните ползи според Вебер включват (Weber, 2008, стр. 250; Bakić, Krstović, & Kostić, 2012, стр. 193):

1. Увеличаване на доходите;
2. Намаляване на разходите;
3. Намаляване на риска;
4. Увеличаване на стойността на марката.

Непаричните ползи за компанията от въвеждането и прилагането на социално отговорен бизнес могат да бъдат (Weber, 2008, стр. 250; Bakić, Krstović, & Kostić, 2012, стр. 193):

1. Привличане и задържане на клиенти;
2. Подобряване на репутацията;
3. Мотивация и задържане на служителите;
4. По-добър достъп до капитал и „социално одобрение на бизнеса“.

Както може да се види от изследванията на няколко автори, очевидно е, че има положителни въздействия на социално отговорния бизнес върху компанията и че съществува и така наречената икономическа обосновка за прилагането на такъв начин на правене на бизнес.

Седмият параграф обсъжда интегрирането на КСО в бизнес стратегията и регулаторните рамки. Еволюцията на корпоративната социална отговорност (КСО) през последните няколко десетилетия бележи преминаване от филантропски доброволчество към стратегически, основани на данни и съобразени с регулациите бизнес практики. КСО днес все повече се разглежда като основен аспект на бизнес стратегията, корпоративното управление и управлението на риска, а не като периферен или чисто етичен ангажимент. Тази трансформация е особено видима чрез два преплетени процеса: стратегическото интегриране на КСО в бизнес операциите и нарастващата институционализация на КСО чрез регулаторни рамки.

Съвременните корпорации все повече вграждат принципите на КСО в структурата на своите бизнес модели, структури на управление и процеси на вземане на решения. Това е не само отговор на натиска от страна на заинтересованите страни, но и отражение на дългосрочното стратегическо мислене. Компаниите привеждат дейността си в съответствие с Целите за устойчиво развитие (ЦУР) на Организацията на обединените нации, въвеждат вътрешни одити за устойчивост, приемат ESG показатели във финансовите оповестявания и внедряват интегрирани модели за отчитане.

Стратегическото CSR включва:

- Разработване на ориентирани към устойчивост корпоративни мисии и визии;
- Проектиране на системи за управление на веригата за доставки, които гарантират етично снабдяване и справедливи трудови практики;
- Създаване на комитети на ниво борд, отговорни за надзора на КСО;
- Съвързване на възнагражденията на ръководителите с ESG целите и показателите за ефективност;
- Използване на цифрови технологии като блокчейн и изкуствен интелект за подобряване на прозрачността и проследимостта при отчитането на устойчивостта.

Многобройни проучвания показват, че фирмите с вградени стратегии за КСО показват по-силни дългосрочни резултати, по-високи нива на иновации и подобрена устойчивост по време на криза.

Ключови регулаторни развития включват:

- Директивата за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD) – заместваща Директивата за нефинансово отчитане (NFRD), CSRD значително разширява обхвата и дълбочината на изискванията за отчитане на устойчивостта за компании, базирани в ЕС. Тя въвежда задължително осигуряване, цифрово маркиране на отчетите и съответствие с Европейските стандарти за отчитане на устойчивостта (ESRS). Над 50 000 компании в цяла Европа ще бъдат засегнати от CSRD (Европейска комисия, 2023 г.).

- Регламентът на ЕС за таксономията – определя критериите за екологично устойчиви икономически дейности, установявайки система за класификация, която ръководи инвестиционните решения и спазването на регулаторните изисквания. Таксономията е централен елемент от програмата на ЕС за Зеления пакт и устойчивото финансиране.

- Законът за дължимата проверка на веригата за доставки (Lieferkettengesetz) на Германия и Законът за задължението за бдителност на Франция – и двата изискват от компаниите да идентифицират, оценят и смекчат рисковете за човешките права и околната среда в цялата си верига за създаване на стойност. Тези закони разширяват правната отговорност до неблагоприятни въздействия, възникващи дори извън националните граници.

- Директива на ЕС за дължимата проверка на корпоративната устойчивост (CSDDD) – в момента е в процес на договаряне, тази директива предлага задължителна рамка за дължима проверка по въпроси, свързани с околната среда и човешките права, която засяга както компании от ЕС, така и компании извън ЕС със значителни операции на пазара на ЕС.

Дигиталната трансформация също така значително промени начина, по който се прилага, наблюдава и комуникира КСО. Интегрирането на цифрови инструменти позволява по-прецизно събиране на данни, наблюдение в реално време и ангажиране на заинтересованите страни по прозрачен и мащабируем начин. От проследяване на веригата за доставки, базирано на блокчейн, до анализи за устойчивост, задвижвани от изкуствен интелект, технологиите предефинират начина, по който компаниите подхождат към социалната отговорност.

Въпреки че интегрирането на КСО в основната бизнес стратегия и регулаторните рамки бележи значителен напредък, то също така въвежда редица предизвикателства, които трябва да бъдат критично оценени. Едно от най-належащите опасения е рискът от инструментализиране на КСО – т.е. свеждането ѝ до обикновен контролен списък за съответствие, а не до истински етичен ангажимент. Когато КСО стане силно кодифицирана и обусловена от правни задължения, съществува опасност компаниите да следват подход на „отметване на квадратчето“, фокусиран единствено върху задоволяването на минималните изисквания за разкриване на информация.

На глобално ниво КСО трябва да се развива към планетарна отговорност – признавайки взаимосвързаността на екологичните, социалните и икономическите системи. Климатичната криза, загубата на биоразнообразие, икономическото неравенство и технологичните смущения не са изолирани проблеми, а част от по-широко системно предизвикателство. Бизнесът, който процъфтява в бъдеще, ще бъде този, който възприема адаптивни, приобщаващи и регенеративни модели, основани на споделено създаване на стойност.

Преходът към устойчиво бъдеще изисква:

- Дългосрочно мислене, което надхвърля тримесечните печалби;
- Междусекторно сътрудничество между публични, частни и граждански участници;
- Холистична оценка на стойността, която интегрира социални и екологични показатели в корпоративните оценки;
- Лидерство, което се осмелява да действа отвъд спазването на изискванията, водено от съвест, а не от принуда.

Тъй като КСО се вгражда в глобалната регулаторна архитектура, тя не трябва да губи своя морален компас. Правното задължение не трябва да замества етичните убеждения; по-скоро двете трябва да работят в синергия, за да насърчат бизнес екосистема, която е не само конкурентна, но и справедлива и хуманна.

Тъй като КСО се вгражда все по-дълбоко в корпоративната стратегия и международната политика, е изключително важно да се признае, че КСО не е универсален модел. Културните ценности, социално-икономическото развитие и институционалната зрялост оказват значително влияние върху начина, по който корпоративната отговорност се разбира и практикува по целия свят.

В крайна сметка, бъдещето на КСО се крие в способността ѝ да остане динамична, чувствителна към контекста и морално обоснована. Тя трябва да надхвърли спазването на изискванията и публичния имидж, за да се превърне в съзнателен избор, бизнес философия и инструмент за социална трансформация. Само тогава КСО може да реализира своя потенциал като средство за приобщаващ прогрес и глобална устойчивост.

ГЛАВА II. ОТЧИТАНЕ ЗА КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЛУЧАЯТ НА СЪРБИЯ

Отчитането на корпоративната социална отговорност (КСО) в банковия сектор се превърна във фокусна точка на дискусиите, особено в контекста на нарастващите обществени очаквания и регулаторните изисквания за по-голяма прозрачност и отчетност във финансовите услуги. За разлика от секторите, които се занимават предимно с материални стоки и пряко въздействие върху околната среда, влиянието на банковия сектор е по-нюансирано, упражнявано предимно чрез финансови потоци и инвестиционни решения. Тази специфична за сектора динамика налага уникален подход към КСО, който е значително различен от този на нефинансовите сектори.

Първият параграф разглежда основите на отчитането за корпоративна социална отговорност в банковия сектор. Корпоративната социална отговорност (КСО) в банковия сектор обхваща широк спектър от практики, които банките предприемат, за да работят отговорно в своя социален, икономически и екологичен контекст. Банките играят ключова роля в световната икономика, не само като предоставят финансови услуги, но и като влияят върху обществените норми и екологичните политики чрез своите бизнес операции.

Икономическо влияние и интеграция на КСО: Банките са от основно значение за икономическите системи по целия свят, осигурявайки капитала, необходим на бизнеса и правителствата, за да функционират и да се развиват. Поради това, тяхната роля се простира отвъд обикновените финансови трансакции и включва отговорност за насърчаване на икономическата стабилност и устойчивия растеж.

Социално въздействие: Операциите на банковия сектор имат значителни обществени последици, от финансиране на проекти, които могат да имат социално въздействие, до определяне на стандарти за корпоративно поведение.

Екологична отговорност: Екологичната отговорност е друг ключов аспект на КСО в банковото дело. Банките все повече осъзнават ролята си в борбата с изменението на климата чрез инициативи за зелено банкиране, като например финансиране на проекти за възобновяема енергия и приемане на вътрешни практики за устойчивост. Отчитането на КСО в банковия сектор служи като инструмент за прозрачност и отчетност. То позволява на банките да съобщават своите ангажименти и постижения в областта на КСО на заинтересованите страни, включително акционери, клиенти, регулаторни органи и общността като цяло.

Прозрачност и отчетност: Ефективното отчитане на КСО помага на банките да демонстрират ангажимента си към етичните практики и социалните ценности.

Спазване на регулаторните изисквания и пазарни очаквания: Много региони вече имат разпоредби, изискващи оповестяване на КСО, а пазарните очаквания за отчитане на устойчивостта също се повишават. Поради това банките са принудени да оповестяват изчерпателно своите практики за КСО. Насоките на Глобалната инициатива за отчитане (GRI) и стандартите, определени от Съвета за стандарти за устойчиво счетоводство (SASB), често се използват като рамки за тези отчети, осигурявайки съгласуваност и съпоставимост на данните в целия бранш.

Бъдещи перспективи и прогнози: Освен отчитането на исторически данни, отчетите за КСО в банковото дело се фокусират и върху бъдещи цели и стратегии.

Банките все повече се ангажират с инициативи, които повишават финансовата грамотност, развитието на общността и финансовото приобщаване. Такива дейности са част от по-широки усилия за разкриване на нефинансова информация, насочени към насърчаване на социално отговорно бизнес поведение. Тези разкрития са жизненоважни за заинтересованите страни, интересувани се от етичните измерения на банковите операции, и помагат за подобряване на прозрачността и устойчивостта (Scholtens, 2019).

През последните години технологичните иновации оказаха значително влияние върху начина и качеството на отчитането на КСО в банковия сектор. С нарастващата наличност на цифрови инструменти банките започнаха да внедряват по-модерни платформи за отчитане, които позволяват интерактивни, богати на данни разкрития в реално време. Тези платформи не само подобряват ангажираността на заинтересованите страни, но и подобряват вътрешните процеси на вземане на решения, като позволяват по-бърз и по-подробен анализ на ESG показателите. Например, интегриран софтуер за отчитане, задвижван от изкуствен интелект (ИИ) и машинно обучение, вече се използва за автоматично събиране, обработка и визуализиране на данни за устойчивост. Тези инструменти помагат за осигуряване на точност, намаляване на ръчните грешки и поддържат непрекъснато наблюдение на целите на КСО. Освен това, блокчейн технологията започна да играе роля в осигуряването на проследимостта и целостта на данните, свързани с устойчивостта, особено в области като зелените финанси и отговорното управление на веригата за доставки.

В сравнение с други сектори, банковата индустрия има определени уникални характеристики, които влияят върху нейното отчитане на КСО. За разлика от производството или добивната промишленост, банките не произвеждат директно емисии, нито се занимават с мащабен добив на ресурси. Въпреки това, тяхното косвено екологично и социално въздействие – чрез кредитни портфейли и инвестиционни решения – е дълбоко.

В заключение, отчитането на КСО в банковия сектор се е развило от периферна, доброволна практика в основен елемент на институционалното управление и стратегическото управление.

Тъй като регулаторният пейзаж става все по-взискателен и очакванията на заинтересованите страни продължават да нарастват, банките трябва да инвестират в стабилни, надеждни и технологично осигурени системи за отчитане. По този начин те не само гарантират съответствие, но и подобряват своята устойчивост, репутация и създаване на стойност в една ориентирана към устойчивост глобална икономика.

Корпоративната социална отговорност във финансовия и нефинансовия сектор е разгледана във **втория параграф** на тази глава. Сравнението на отчитането на КСО във финансовия и нефинансовия сектор може да се разгледа от няколко аспекта:

1. Характер на въздействието: В нефинансовите сектори, особено в индустрии като производството или енергетиката, КСО често се фокусира върху преки въздействия като емисии, потребление на ресурси и преки социално-икономически приноси. За разлика от това, въздействието на банковия сектор е косвено, като влияе върху секторите и компаниите чрез разпределение на капитала, практики за кредитиране и инвестиционни решения. Това изисква банките да възприемат практики за отчитане, които не само проследяват преките дейности, но и измерват резултатите от техните финансови решения върху околната среда и обществото.

2. Обхват на влияние: Банките, поради естеството на своята дейност, имат по-широк обхват на влияние. Решението им да финансират даден проект или не може да има дългосрочни последици върху въпросите, свързани с устойчивостта, включително изменението на климата и социалното неравенство. Поради това отчитането на КСО в банковото дело често обхваща оценка на рисковете и въздействията в области като експозицията на техните портфейли към екологичен риск, социалното въздействие на техните практики за кредитиране и практиките за управление, които гарантират отчетност и етично поведение.

3. Регулаторен контрол и контрол от страна на заинтересованите страни: Банковият сектор е подложен на интензивен контрол от страна на регулаторните органи и заинтересованите страни, за да се гарантира, че техните дейности допринасят за по-

широките цели на устойчивото развитие. В сравнение с нефинансовите сектори, банките са изправени пред по-строги изисквания за разкриване на финансова и нефинансова информация, която подробно описва техните стратегии за управление на риска и съответствието с международните стандарти по въпроси като борбата с изпирането на пари (AML), борбата с финансирането на тероризма (CFT) и спазването на екологични, социални и управленски (ESG) критерии.

4. Интегриране на КСО в основните бизнес функции: Докато КСО в много нефинансови компании все още може да се третира като периферна дейност, в банковото дело КСО все повече се интегрира в основния бизнес модел. Тази интеграция отразява разбирането, че дългосрочната рентабилност е тясно свързана с устойчивите бизнес практики. Банките разработват усъвършенствани модели за интегриране на ESG фактори в своите процеси за оценка на риска и инвестиционни решения, тенденция, която е по-слабо разпространена в нефинансовите сектори.

5. Рамки и стандарти за отчитане: Рамките и стандартите за отчитане на КСО в банковото дело са се развили, за да отговорят на специфичните предизвикателства и отговорности на сектора. Инициативи като Екваторните принципи, Принципите за отговорно банкиране по Програмата за околна среда на ООН (UNEP FI) и специфичните за сектора стандарти GRI насочват банките как да отчитат своите дейности по КСО. Тези насоки помагат на банките да се ориентират в сложното взаимодействие на финансовата стабилност и устойчивото развитие.

Отчитането на КСО в банковия сектор не само отговаря на регулаторните изисквания, но и играе ключова роля в насочването на сектора към по-устойчиви практики. Чрез приемането на всеобхватно и прозрачно отчитане на КСО, банките могат да демонстрират своя ангажимент към целите за устойчиво развитие, да отговорят на опасенията на заинтересованите страни и да смекчат рисковете, свързани с екологични и социални проблеми. Еволюцията на практиките за отчитане е доказателство за уникалната позиция на сектора на пресечната точка между финансите и обществото, подчертавайки отличителните предизвикателства и възможности, пред които е изправен в сравнение с нефинансовите сектори.

Корпоративната социална отговорност (КСО) в банковия сектор представлява критичен мост между финансовите резултати и по-широките социални и екологични въздействия, които финансовите институции могат да имат. Тази глава разглежда няколко ключови области: значението и бизнес обосновката на КСО в банковото дело, традиционните системи за отчитане и техните ограничения, уникалните аспекти на отчитането на КСО в сръбския банков пейзаж и регулаторните и нормативни рамки, ръководещи тези практики.

Една от определящите характеристики на отчитането на КСО е неговият адаптивен характер – то се развива в съответствие със специфичните рискове, възможности и очаквания на заинтересованите страни в дадена индустрия. Във финансовия сектор, особено в банковото дело, отчитането на КСО все повече се разглежда не само като инструмент за комуникация, но и като основен компонент на стратегическото управление. Това контрастира с много нефинансови сектори, където КСО все още често е ограничена до изолирани отдели за устойчивост или остава фокусирана върху екологичното съответствие.

Нарастваща тенденция и в двата сектора е приемането на концепцията за двойна същественост, т.е. особено в рамките на Европейския съюз. Този подход изисква от организациите да отчитат не само как въпросите, свързани с устойчивостта, влияят върху финансовите им резултати (финансова същественост), но и как техните операции се отразяват на обществото и околната среда (екологична/социална същественост). Въпреки че и двата сектора вече са задължени да разглеждат тази двойна перспектива съгласно

рамки като Директивата за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD), банковият сектор често е водещ в нейното методологично приложение поради сложния и системен характер на своето влияние.

С течение на времето банките все повече се обръщат към специфични за сектора насоки, за да подобрят качеството на отчитането и съпоставимостта. Това включва рамки като:

- Екваторни принципи, които ръководят отговорното финансиране на проекти,
- Принципи за отговорно банкиране на UNEP FI, които ангажират банките да приведат своите стратегии в съответствие с Целите за устойчиво развитие (SDG) на ООН,
- Секторен стандарт GRI за финансови услуги, предоставящ персонализирани показатели за експозиция на ESG риск, ангажираност на клиентите и въздействие върху общността.

Тези инструменти надхвърлят общите показатели за устойчивост и предоставят на банките нюансирани инструменти за оценка на техните косвени въздействия, определяне на измерими ESG цели и оповестяване на резултатите с достоверност.

Друго критично разграничение между финансовото и нефинансовото отчитане на КСО се крие във вътрешното използване на отчетените данни. В банковото дело, ESG данните често се интегрират в модели за кредитно оценяване, инструменти за инвестиционен скрининг и системи за управление на корпоративния риск. Тази операционализация на данните за КСО все още е сравнително слабо развита в много нефинансови сектори, където такива данни могат да се събират предимно за целите на репутацията или съответствието.

Сравнителният анализ на практиките за отчитане на КСО разкрива, че банките – особено тези, които оперират на пазари със зряла регулаторна среда – са все по-прозрачни. Отчетите са структурирани с подробни ESG оценки, сценарийни анализи и цели, свързани с устойчивостта. За разлика от това, много нефинансови сектори все още преминават от качествени към количествени ESG оповестявания, особено на развиващите се пазари.

В крайна сметка, това, което отличава отчитането на КСО в банковото дело, е неговият потенциал да промени целия бизнес модел на банката. Банка, която напълно възприема принципите на КСО, може постепенно да премахне цели бизнес линии, считани за неустойчиви (напр. финансиране на въглища), да въведе ESG-коригирано ценообразуване за заеми или да обвърже възнаграждението на ръководителите с показатели за социално въздействие. Такива практики остават рядкост в индустриалните или сервизните компании, където КСО често е по-скоро адитивна, отколкото трансформативна.

Тази разлика сочи към по-широка истина: отчитането на КСО във финансите не е просто въпрос за прозрачност – то е въпрос за трансформация. То отразява преминаването от съответствие, основано на риска, към целенасочена стратегия, от изолирана отговорност към интегрирано управление.

Банките, поради сложния си пейзаж на заинтересованите страни и по-високата си изложеност на регулаторен контрол, често са първите, които приемат новите рамки. Участието им в пилотни програми (напр. стрес тестове, свързани с климата, от централните банки, или задължително съгласуване на таксономията в ЕС) им позволява да определят критерии за други сектори. За разлика от това, много нефинансови фирми все още се ориентират в фрагментирани пейзажи на доброволно оповестяване, често използвайки насоките на GRI или CDP без регулаторно задължение.

В заключение, макар че както финансовият, така и нефинансовият сектор признават значението на отчитането на КСО, дълбочината на интеграцията, регулаторното влияние и системното въздействие позиционират банките както като лидери, така и като двигатели на устойчивата икономика. Техните оповестявания не

просто отразяват минали усилия – те оформят бъдещите очаквания и потоците от ресурси в икономиката.

Третият параграф обсъжда бизнес ползите от корпоративната социална отговорност и отчитането за нея в банковия сектор. Корпоративната социална отговорност (КСО) в банковия сектор е от решаващо значение поради присъщата роля, която финансовите институции играят в глобалните и местните икономики. Банките могат значително да повлияят на обществените и екологичните резултати чрез своите оперативни и инвестиционни решения. Интегрирането на практиките и отчитането на КСО в банковото дело не само разглежда етичните измерения на бизнеса, но и съгласува банковите операции с по-широките обществени цели.

1. Подобро управление на риска. Внедряването на инициативи за КСО помага на банките да управляват по-ефективно редица рискове. Това включва оперативни рискове, пазарни рискове и репутационни рискове. Например, чрез ангажиране с екологично устойчиви практики, банките могат да смекчат рисковете, свързани с екологичните разпоредби и промените в предпочитанията на потребителите. Освен това, отчитането на КСО осигурява прозрачност, като помага да се уверят инвеститорите и регулаторните органи в ангажимента на банката към управлението на риска и етичните практики. Прозрачното отчитане на дейностите по КСО може да повиши доверието и авторитета сред заинтересованите страни, като по този начин намали репутационните рискове (Lins, Servaes, & Tamayo, 2017).

2. Подобриени взаимоотношения със заинтересованите страни. Отчитането укрепва взаимоотношенията с ключови заинтересовани страни, включително клиенти, общности, служители и регулаторни органи. Като демонстрират отговорност отвъд печалбата, банките могат да повишат лоялността на клиентите и удовлетвореността на служителите. Дейностите по КСО, като проекти за развитие на общността и програми за финансова грамотност, могат значително да подобрят имиджа на банката и да укрепят взаимоотношенията ѝ в общностите, на които служи (Cheng, Ioannou, & Serafeim, 2014).

3. Конкурентно предимство. КСО може да бъде източник на конкурентно предимство за банките. Като се диференцират като етично отговорни, банките могат да привлекат клиенти и инвеститори, които дават приоритет на етичните съображения в процесите си на вземане на решения. Освен това, отчитането на КСО, което подчертава ангажимента на банката към устойчиви практики, може да привлече социално отговорни инвестиции (СОИ). Тези инициативи не само допринасят положително за публичния имидж на банката, но и се харесват на нарастваща демографска група от екологично съзнателни потребители и инвеститори (Flammer, 2013).

4. Спазване на регулаторните изисквания и достъп до капитал. С затягането на глобалната осведоменост и регулациите относно екологичните, социалните и управленските (ESG) фактори, практиките по КСО стават от решаващо значение за спазването на изискванията. Банките, които проактивно се ангажират с КСО, са по-добре подготвени да отговорят на регулаторните изисквания, свързани с устойчивостта и социалното благосъстояние. Освен това, стабилното отчитане на КСО може да улесни достъпа до капитал, като привлече инвеститори, които все повече търсят да инвестират в компании, демонстриращи ангажираност към принципите на КСО (Dhaliwal et al., 2011).

5. Дългосрочна устойчивост. И накрая, КСО допринася за дългосрочната устойчивост на банките. Чрез справяне със социалните и екологичните проблеми чрез практики на КСО, банките гарантират, че дейността им е устойчива в дългосрочен план. Този подход помага за предотвратяване на проблеми, които могат да възникнат от пренебрегването на екологичните или социалните аспекти, което може да бъде скъпо струващо и вредно за дългосрочната жизнеспособност на банката (Eccles, Ioannou, & Serafeim, 2014).

В обобщение, бизнес ползите от КСО и нейното отчитане в банковия сектор са многобройни. От подобряване на управлението на риска и подобряване на взаимоотношенията със заинтересованите страни до осигуряване на конкурентно предимство и гарантиране на съответствие и дългосрочна устойчивост, практиките на КСО са незаменими. Тъй като глобалният пейзаж се развива към по-етични и социално отговорни бизнес практики, банковият сектор може да спечели значително от ефективното интегриране и отчитане на дейностите по КСО.

Съвременните банки вече не третираят КСО като спомагателна функция или инструмент за репутация. Вместо това, водещите институции интегрират принципите на КСО директно в рамките за корпоративно управление и процесите на вземане на стратегически решения. Това включва формирането на специални комитети по ESG или устойчивост на ниво борд, включване на показатели за КСО в възнагражденията, базирани на резултатите, и създаването на междофункционални ESG работни групи, които съгласуват отделите за риск, съответствие, човешки ресурси и продуктови иновации.

Такава интеграция не само подобрява вътрешната съгласуваност и отчетност, но и позволява на банките да вградят КСО във всеки аспект от веригата си за създаване на стойност.

И накрая, банките с перспектива за бъдещето проучват интегрирано отчитане за устойчивост, което комбинира финансови и нефинансови оповестявания в единен наратив. Този интегриран подход отразява признанието, че финансовите резултати и ESG резултатите са взаимозависими. Водещите институции съгласуват отчитането си за КСО с интегрирани рамки за отчитане, като например рамката <IR> на Международния съвет за интегрирано отчитане (IIRC), като по този начин представят цялостен поглед върху създаването на стойност в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план.

Практиката за корпоративна социална отговорност в Сърбия е разгледана в **четвъртия параграф**. Успешните световни компании прилагат концепцията за социална отговорност от десетилетия, докато за повечето компании в Република Сърбия тя все още е новост, която тепърва започва да се развива. В Сърбия много компании все още имат твърде малко осъзнаване за ползите от корпоративната социална отговорност, защото тя се възприема като дейност, която изисква инвестиции и не носи печалба.

Факт е обаче, че с приближаването към Европейския съюз сръбските компании ще трябва да се адаптират към европейските стандарти по отношение на социалната отговорност. Въпреки че не съществува единен модел за корпоративна социална отговорност в ЕС, с течение на времето са наложени определени стандарти, основани на примери за добри практики. Именно такива стандарти трябва да се спазват от компаниите от Сърбия, но преди всичко е необходимо да се развие осъзнаването на социалната отговорност сред мениджърите и собствениците на компании, както и сред самите потребители.

В Република Сърбия няма министерство или специално организационно звено в рамките на министерството, което да се занимава изключително с насърчаване и развитие на социално отговорния бизнес, а правителството, чрез Министерството на труда и социалната политика е положило всеобхватни усилия за установяване на публична политика в тази област. Правителството също така предприема сериозни стъпки за включване на въпросите на корпоративната социална отговорност (КСО) в законите и разпоредбите, като част от процеса на присъединяване на страната към ЕС.

Според документа „Стратегия за развитие и насърчаване на социално отговорния бизнес в Република Сърбия за периода от 2010 до 2015 г.“, издаден от правителството на Република Сърбия, основните слабости в практиката на социално отговорния бизнес в Република Сърбия са:

- Липса на правила, разпоредби и стимули;
- Неблагоприятни познания за начина на прилагане на социално отговорния бизнес в компаниите;
- Липса на идеи и липса на знания, осъзнаване на ползите и ангажираност към КСО от страна на висшето ръководство;
- Недостатъчна комуникация на компанията с други участници;
- Компаниите се фокусират основно върху филантропски дейности и спонсориране на културни и спортни дейности, като същевременно не се фокусират достатъчно върху стандартите, свързани с корпоративната социална отговорност, партньорствата с местните власти и участието на служителите в процеса на вземане на решения;
- Липса на осъзнаване, че социално отговорният бизнес е нещо повече от корпоративна филантропия и спазване на закона;
- Държавната политика за стимулиране на компаниите, които прилагат социално отговорни бизнес практики, не е достатъчно развита;
- Пренебрегва се фактът, че чуждестранните инвеститори обръщат все по-голямо внимание на качеството и нивото на корпоративна социална отговорност;
- Работата с потребителите е замислена с краткосрочен фокус, вместо да бъде част от дългосрочна стратегия;
- Неадекватно отчитане на извършените дейности;
- Малък брой компании са въвели позицията на мениджър за социално отговорен бизнес в своите организационни структури.

Елементи от самата концепция за корпоративна социална отговорност не са част от стратегическия ангажимент на повечето организации в Сърбия, а се прилагат „ad hoc“ и непланирано. Най-често социалната отговорност се проявява чрез случайна, еднократна помощ на уязвими хора и други форми на подкрепа за проекти за подобряване на общността или за изграждане на имидж. Организациите в Сърбия най-често решават да предоставят подкрепа на образованието, изкуството, културата, спорта. Обръща се внимание и на опазването на околната среда. Успешните компании въвеждат екологични системи или стандарти за управление на околната среда. Основният им недостатък обаче е недостатъчното отчитане на дейностите по опазване на околната среда. Макар и на по-ниско ниво в сравнение със страните от ЕС, социалните и екологичните измерения на социално отговорния бизнес все още присъстват в сръбските организации. Ситуацията с прилагането на етичния кодекс е много по-лоша. Съществуват различни форми на неморално поведение на мениджърите към служителите, като например неспазване на трудовите договори, незаконно уволнение, нерегистриране на работници, извънреден труд, тормоз и др. Подкупите и корупцията също са налице в голяма степен. В Сърбия нормативната рамка на правото на достойнство на служителите е доста хармонизирана с регламентите на ЕС. Ефектите от прилагането ѝ обаче не са видими. На практика дискриминацията в заетостта е широко разпространена. Заетостта по политическа принадлежност продължава да доминира. Хората с увреждания и бежанците намират за по-трудно да си намерят работа. Жените получават по-ниско заплащане от мъжете за една и съща работа и по време на заетостта им възрастта и семейното положение се превръщат във фактор за елиминиране. Пример за добра практика със сигурност е Програмата за сертифициране по КСО, стартирана през 2011 г. от Националния алианс за местно икономическо развитие - NALED в сътрудничество със Smart Collective и Балканския фонд за инициативи. Балканският фонд за общностни инициативи (BCIF) се финансира от Агенцията на САЩ за международно развитие (USAID). Въз основа на сравнителен анализ на ключови показатели за социална отговорност в 40 развиващи се страни, те публикуваха подробен и изчерпателен преглед на показателите, описващи различни аспекти на социалната отговорност и специфични начини, по които тя може да бъде

постигната или измерена, като се има предвид специфичният социално-икономически контекст, който предполага правенето на бизнес в Сърбия.

Сертификацията по КСО установява първия национален стандарт за социално отговорен бизнес в Сърбия. Тя е предназначена за всички компании, които искат да подобрят своите процедури и процеси в съответствие с правните и етични норми на отговорния бизнес. Целта на сертифицирането е да разпознава и популяризира примери за най-добри практики, да насърчава компаниите да правят бизнес отговорно, да допринася за укрепване на конкурентната позиция на местната икономика и устойчивото развитие.

Въпреки че в Република Сърбия има много компании, които не са разбрали достатъчно значението и ползите от социално отговорния бизнес, има и такива, които са осъзнали собствения и общ интерес към социално отговорния бизнес. отговорни и широко прилагат тази концепция. Поради тази причина, за да информират обществеността за своите социално отговорни дейности, но също така и да използват промоцията на самата компания въз основа на тези дейности, компаниите, които прилагат концепцията за социално отговорен бизнес, трябва да докладват за това.

През последните години се наблюдава забележима промяна в осведомеността и прилагането на практиките за КСО в Сърбия, особено сред по-големите предприятия и дъщерните дружества на мултинационални корпорации. Водени отчасти от външен натиск – като например привеждане в съответствие със стандартите на ЕС, глобалните тенденции в инвестициите в ESG и достъпа до международните пазари – сръбските компании започнаха да интегрират съображения за устойчивост и социално въздействие в своето стратегическо вземане на решения.

Едно обещаващо развитие е нарастващата роля на неправителствените организации, академичните институции и международните донори в оформянето на дискурса за КСО. Инициативи като класации за устойчивост, партньорства между бизнеса и образованието и награди, фокусирани върху КСО, започнаха да създават по-конкурентен и прозрачен пейзаж на КСО. Тези механизми спомагат за разпространението на най-добри практики и стимулират култура на отчетност и социална осведоменост сред местната бизнес общност.

Друг забележителен напредък е нарастващото интегриране на принципите на КСО в политиките за обществени поръчки и насърчаване на инвестициите. Например, компаниите, които кандидатстват за държавни субсидии или участват в обществени поръчки, сега понякога са задължени да демонстрират своите постижения в областта на корпоративната социална отговорност (КСО), включително практики, свързани с трудовите стандарти, екологичните показатели и ангажираността на общността. Това бележи промяна от разглеждането на КСО като незадължителна или филантропска дейност към признаването ѝ като стратегически диференциращ фактор за бизнеса и инструмент за управление на риска.

Приемането на практики за отчитане на ESG (екологични, социални и управленски) аспекти – особено сред банките и публично търгуваните компании – може да послужи като катализатор за по-широка интеграция на КСО. Чрез задължително или стимулиране на стандартизирани оповестявания за устойчивост, сръбският финансов и регулаторен сектор могат да ускорят прозрачността и етичното корпоративно поведение. В съответствие с Директивата на ЕС за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD), която ще стане задължителна за големите компании в ЕС и страните в процес на присъединяване, Сърбия трябва да подготви своите институции и предприятия за прехода към цялостно нефинансово отчитане.

Макар че КСО в Сърбия все още се развива, комбинацията от външен натиск, инерция на вътрешни реформи и примери за добри практики предполага положителна траектория. За да поддържат тази инерция, компаниите трябва да надхвърлят символичните действия и да включат КСО в основната си мисия и дългосрочна стратегия. Правителствените органи трябва да подсилят тази промяна със стабилни политически рамки, фискални стимули и механизми за мониторинг. С правилната инфраструктура и ангажираност, Сърбия има потенциала да се превърне от „развиващ се пазар“ на КСО в регионален лидер в отговорния бизнес.

В допълнение към институционалното и корпоративното развитие, културното измерение на КСО в Сърбия заслужава специално внимание. Възприятието на широката общественост за КСО се е развивало постепенно, оформено от медийни наративи, граждански активизъм и на шумели инициативи на видни компании. Въпреки това, остава забележима разлика между очакванията на потребителите и корпоративните резултати. Според проучване на Белградското отворено училище (BOS) от 2023 г., приблизително 62% от сръбските потребители считат етичното поведение и ангажираността на общността за важни при избора на продукти или услуги, но само 28% смятат, че компаниите в Сърбия последователно демонстрират такива ценности на практика. Това подчертава разминаването между реторичните ангажименти към КСО и нейното съществено прилагане на място.

Появата на ESG (екологични, социални и управленски) инвестиции е друга трансформираща сила, влияеща върху практиките на КСО в Сърбия. Макар и все още в ранен етап, ESG съображенията започват да играят роля в динамиката на капиталовия пазар. Белградската фондова борса, в партньорство с международни донори и регионални заинтересовани страни, инициира обучения и пилотни програми в подкрепа на оповестяването на ESG (екологични, социални и управленски) въпроси сред публичните компании. Въпреки че участието им остава скромно, тези усилия положиха основите за бъдеще, в което устойчивостта може да повлияе на вземането на решения от инвеститорите и на показателите за оценка. Това развитие е особено важно за финансовите институции, които все по-често действат като посредници за ESG инструменти за финансиране. Въпреки тези положителни тенденции, развитието на КСО в Сърбия е възпрепятствано от структурни и културни предизвикателства. Много корпоративни лидери все още разглеждат КСО като незадължително допълнение, а не като стратегия за създаване на стойност. Освен това значителна част от сектора на МСП възприема КСО като неподходяща за техния мащаб или бизнес модел. Това схващане се запазва отчасти поради липсата на целенасочени стимули и механизми за подкрепа, съобразени с нуждите и ограниченията на по-малки предприятия. Съществува и дефицит на специфични за сектора насоки за КСО, особено за индустрии като селско стопанство, строителство и ИТ услуги, които играят жизненоважна роля в сръбската икономика, но остават недостатъчно представени в литературата и политиките за КСО.

Отчитането на корпоративната социална отговорност в сръбския банков сектор е разгледано в *пети параграф*. Въпреки че много компании в Република Сърбия не са разбрали достатъчно значението и ползите от социално отговорния бизнес, някои са осъзнали собствения си общ интерес към бизнес, който е социално отговорен, и широко прилагат тази концепция. Поради тази причина, за да информират обществеността за своите социално отговорни дейности, но и да използват популяризирането на самата компания въз основа на тези дейности, компаниите, които прилагат концепцията за социално отговорен бизнес, трябва да отчитат за това.

Нашето проучване установи, че от 25 банки в Република Сърбия само 3 банки имат доклади за устойчивост в публикуваните си доклади. Най-често това са доклади, които са изготвени в съответствие с насоките на GRI. Въз основа на това може да се заключи, че

повечето банки не разбират напълно корпоративната социална отговорност или необходимостта от отчитане за нея. Тези пионери – например Банка Интеза Белград (част от групата Интеза Санпаоло) и Ерсте Банк Нови Сад започнаха да отчитат в началото на 2010-те години, често повлияни от практиките на своите чуждестранни банки майки. По-голямата част от сръбските банки обаче все още не издават специални отчети за КСО.

Това показва значителна празнина в прозрачността и осведомеността, дължаща се на все още доброволния характер на отчитането и по-ниския натиск от страна на заинтересованите страни в страната. Въпреки това, инерцията се набира. Намерението на Сърбия да се приведе в съответствие със стандартите на ЕС като част от процеса на присъединяване към ЕС е ключов двигател: големите сръбски компании в крайна сметка ще трябва да отговарят на изискванията за оповестяване, съобразени с ЕС. През 2021 г. Сърбия актуализира своето дружествено право и счетоводни разпоредби, за да насърчи нефинансовото отчитане, но практическото прилагане остава ограничено. Някои положителни признаци включват повече банки, публикуващи кратка ESG информация на уебсайтове или в годишни отчети, и местни професионални асоциации, насърчаващи практики за устойчивост. В регионален план други страни от Западните Балкани показват подобни модели – доброволното отчитане за КСО в банковото дело е в начален етап, освен когато международните компании майки го прилагат. С интегрирането на Сърбия в европейските пазари очакваме бързо увеличаване на задълбочеността и честотата на оповестяванията за КСО от банките. Например, новите листвания на пазарите на ЕС или финансирането от банки за развитие вече изискват от сръбските банки да отчитат определени ESG показатели (напр. въглероден отпечатък на портфейлите, мерки за борба с корупцията). В обобщение, докато глобалните банки се приближават до почти универсално отчитане на КСО, сръбските банки едва започват това пътуване. Таблица 8 подчертава този контраст, като подчертава възможността за растеж в сръбския банков сектор, за да настигне най-добрите международни практики в отчитането на КСО (Zdravković, 2023).

При сравняване на отчитането на КСО в банковия сектор с това в нефинансовите сектори се очертават няколко отчетливи разлики и скорошни сближавания. Първо, естеството на въздействията се различава: индустриалните компании (напр. енергетика, производство) имат осезаем екологичен отпечатък – по този начин техните доклади наблягат на преките емисии, използването на ресурси и практиките за труд във веригата за доставки. Банките, за разлика от тях, имат предимно косвен отпечатък чрез финансиране. Следователно, съвременните банков доклади за КСО се фокусират върху финансираните емисии (въздействие на заемите и инвестициите върху климата), политиките за отговорно кредитиране и продуктите за социално включване. Това изисква банките да разработят методологии за оценка и оповестяване на въздействието на своите портфейли, практика, която узря едва през последните години с инструменти като Екваторните принципи и PCAF (Партньорство за въглеродно счетоводство) за въглеродно счетоводство във финансите. Второ, обхватът на влияние на банките е по-широк и по-дифузен – решението на банката да финансира проект може да засегне множество сектори. Съответно, банковите доклади за КСО все по-често обсъждат как те интегрират ESG критериите в оценката на кредитния риск и разпределението на капитала. Това е помалко уместно, да речем, за производствена фирма, която се фокусира върху собствените си операции. Трето, регулаторният натиск върху банките се е увеличил в сравнение с много сектори. След 2008 г. банките са изправени не само пред финансови регулации, но и пред насоки за социален и екологичен риск (например борба с прането на пари, норми „познай клиента си“ и стрес тестове за климата от централните банки). По този начин, банковите оповестявания за КСО често описват подробно системите за управление и управление на риска, осигуряващи спазване на ESG разпоредбите – области, които са по-

малко застъпени в докладите за потребителските стоки или технологичния сектор. От друга страна, тежките индустрии отдавна са обект на екологични разпоредби, така че те са били първите, които са въвели отчетност за устойчивост (много петролни и газови компании са издали екологични документи). До 2020-те години тази разлика се скъсява: банките наваксват и дори въвеждат иновации в области като социалните финанси (отчитане на програми за финансова грамотност, инвестиции в общността), които са уникални за ролята на финансовия сектор. И накрая, има разлика в предпочитанията към рамките за отчитане: банките често се придържат към специфични за финансите принципи (Принципите на UNEP-FI, стандартите за финансовия сектор на SASB, TCFD за климата), докато нефинансовите компании се осланят предимно на общи рамки като GRI. Много банки всъщност използват комбинация от рамки – например, една банка може да публикува доклад за устойчивост, базиран на GRI (с фокус върху заинтересованите страни) и доклад за климата на TCFD (с фокус върху инвеститорите), докато производствена фирма може да обхване и двата аспекта в един интегриран доклад. Въпреки тези различия, общата тенденция в различните сектори е към сближаване в качеството на отчитане на ESG, водена от унифицирани стандарти.

Освен спазването на изискванията, банките извличат осезаеми бизнес ползи от стабилното отчитане на КСО, което засилва бизнес аргументите за прозрачност. Едно критично предимство е подобрената репутация и доверие. В информационната ера заинтересованите страни – от клиенти на дребно до институционални инвеститори – бързо възнаграждават прозрачното и отговорно поведение. Банките, които публикуват достоверни отчети за КСО, сигнализират за ангажимент към етични практики, което може да ги диференцира в индустрия, изградена на доверие.

От гледна точка на връзките с инвеститорите, отчетите за КСО са станали незаменими. С нарастването на инвестициите, фокусирани върху ESG (глобалните активи за устойчиви инвестиции достигнаха 45,7 трилиона долара през 2023 г., което е увеличение с 83% спрямо 2020 г.), инвеститорите изискват подробна ESG информация от банките. Банка със силно ESG оповестяване може да привлече по-широка инвеститорска база, включително социално отговорни инвестиционни фондове и ESG индекси, потенциално намалявайки цената на капитала си. Емпиричните проучвания наистина показват, че банките с по-високи ESG рейтинги – често резултат от задълбочено отчитане на КСО – се радват на по-високи пазарни оценки и се възприемат като по-малко рискови от анализаторите. Освен това, като доброволно отчитат устойчивостта, банките могат да предотвратят регулаторни запитвания и да намалят информационната асиметрия, което води до подобрени отношения с регулаторните органи и рейтинговите агенции (които все по-често включват ESG критерии в банковите кредитни рейтинги).

Отчитането на КСО също така води до вътрешни ползи чрез интегриране на ESG в стратегията и операциите. Процесът на измерване и оповестяване на резултатите от устойчивостта принуждава банките да си поставят ясни ESG цели (например цели за обем на зелено финансиране или разнообразие в ръководството) и да проследяват напредъка. Това подобрява вътрешната отчетност и сътрудничеството между отделите (напр. отделите за управление на риска, кредитиране и човешки ресурси, работещи заедно по ESG цели). Банките често установяват, че инициативите за прозрачност разкриват ефективност и иновации – доклад за КСО може да подчертае икономии на енергия от оптимизации на клонове или успеха на нов устойчив кредитен продукт, като по този начин подсилва тези положителни резултати вътрешно. По този начин отчитането ускорява интеграцията на ESG в основния бизнес, тъй като ръководството използва отчетените показатели, за да информира вземането на решения. Всъщност, докладът за напредъка на Принципите за отговорно банкиране отбелязва, че по-голямата част от

подписалите го банки вече са включили надзора върху устойчивостта в управлението, отчасти поради необходимостта от отчитане на тези структури на управление.

И накрая, висококачественото отчитане на КСО осигурява конкурентно предимство по отношение на диференциацията на марката и привличането на таланти. Банките, известни със силни ангажменти за устойчивост (често доказани от тяхното отчитане), могат да привлекат екологично съзнателни клиенти и партньори. Те също така е по-вероятно да бъдат включени в класации и индекси за устойчивост (напр. индекс на устойчивост на Dow Jones), получавайки положително медийно отразяване.

В Европейския съюз отчитането на КСО се превръща в мейнстрийм. Банки като ING, BBVA и BNP Paribas изготвят подробни доклади за устойчивост с независимо проверени показатели, ясни ESG цели и оповестявания за стрес тестове за климата. Тези институции също така активно участват в рамки като Принципите на ООН за отговорно банкиране (PRB), Екваторните принципи и CDP Climate Reporting.

За разлика от тях, сръбските банки рядко се ангажират с подобни инициативи. Дори когато са дъщерни дружества на групи, базирани в ЕС, сръбските клонове са склонни да играят пасивна роля в ESG интеграцията. Проучване на Milovanović & Banjanin (2023) установи, че по-малко от 15% от сръбските банки систематично оповестяват показатели за финансирани емисии или социално въздействие, в сравнение с над 70% в основния банков сектор на ЕС.

Въпреки това, има признаци на конвергенция. Erste Bank и Banca Intesa, например, започнаха да публикуват данни и цели за устойчивост на местно ниво, често съобразени с груповите политики, но съобразени с реалностите на сръбския пазар. В докладите им се споменават проекти в областта на финансовата грамотност, продуктите за зелено финансиране и приобщаващото банкиране – сигнализирайки за преминаване към по-контекстуализирано отчитане.

Докато банковият сектор на Сърбия в момента е Въпреки че изостава от световните си конкуренти в отчитането на КСО, посоката е ясна: регулаторното съгласуване с ЕС, нарастващите очаквания на инвеститорите и съображенията, свързани с репутацията, тласкат сръбските банки към по-голяма прозрачност. Секторът се намира в критичен момент, където ранното приемане и стратегическото отчитане на КСО могат да послужат не само като инструмент за съответствие, но и като катализатор за създаване на стойност и обществено въздействие.

ГЛАВА III. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО, РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Тази глава разглежда цялостната методологична рамка, емпиричните открития и аналитичните интерпретации на проведеното изследване върху отчитането на корпоративната социална отговорност (КСО) в банковия сектор на Република Сърбия. Целта на тази глава е да предостави цялостно разбиране за това как дейностите по КСО се отчитат, възприемат и стратегически прилагат в сръбските банки, както и да оцени по-широките последици от тези практики върху доверието на заинтересованите страни, удовлетвореността на клиентите и институционалното представяне.

Първият параграф обсъжда методологията на изследването. Изследването, представено в тази докторска дисертация, е проведено през 2024 г. с цел да се изследват практиките и предизвикателствата, свързани с отчитането на корпоративната социална отговорност (КСО) в банковия сектор на Република Сърбия. Изследването е проведено в три фази.

Първата фаза включваше подготовката и валидирането на изследователски инструменти — включително структуриран въпросник и ръководство за полуструктурирано интервю — през април 2024 г. Втората фаза се фокусира върху провеждането на количествено изследване, което се проведе през май и юни 2024 г.

Структуриран онлайн въпросник беше разпространен сред съответните заинтересовани страни в банковия сектор. Третата фаза включваше качествената част на изследването, проведена чрез полуструктурирани интервюта с представители на банки, експерти по КСО и представители на неправителствени организации. Интервютата бяха проведени през юли 2024 г.

Анализът на данните, синтезът на констатациите и интерпретацията на резултатите бяха завършени през август и септември 2024 г., като се гарантира навременността и релевантността на получените прозрения във връзка с настоящия социално-икономически контекст, в който функционира банковият сектор в Сърбия.

Използвайки смесен методологичен подход, това проучване има за цел да предостави цялостно разбиране за динамиката на КСО чрез интегриране както на количествени, така и на качествени методологии на изследване.

Количествен изследователски компонент: Количествената част на изследването ще използва структурирани въпросници за събиране на данни от широк спектър от банкови специалисти в цяла Сърбия. Тези въпросници са щателно разработени, за да определят количествено разпространението, видовете и възприеманото въздействие на практиките за КСО в банките. Структурираният формат на въпросниците позволява събирането на сравними и статистически анализирани данни, гарантирайки, че изследването може да идентифицира тенденции и корелации в сектора. Тези данни ще осигурят солидна емпирична основа за оценка на ефективността и обхвата на инициативите за КСО в банковата индустрия.

Компонент на качествено изследване: В допълнение към количествения анализ, качествени данни ще бъдат събрани чрез полуструктурирани интервюта с ключови заинтересовани страни в банковия сектор, включително висше ръководство, служители по КСО и други служители, участващи в практиките за КСО. Тези интервюта са предназначени да се задълбочат в субективните преживявания, мотивации и нагласи към КСО в банките. Качествените данни ще предложат богати, подробни прозрения, които не се улавят лесно чрез количествени методи, като например културните и институционалните нюанси, които влияят върху приемането и отчитането на КСО.

Интегриране на изследователските методи: Чрез интегрирането на тези две изследователски методологии, изследването се стреми да използва силните страни на всяка от тях. Количествените данни ще осигурят необходимата широта за разбиране на обхвата и основните модели на практиките за КСО, докато качествените данни ще добавят дълбочина, изследвайки сложните взаимодействия и качествените аспекти на прилагането на КСО и нейното въздействие. Този подход със смесени методи осигурява по-цялостно проучване, позволяващо нюансирано разбиране за това как практиките за КСО са вградени в оперативните и стратегическите рамки на банковия сектор.

Цел на изследването: Основната цел на това изследване е да се оцени текущото състояние на отчитането на КСО в сръбския банков сектор, да се разбере неговото въздействие върху бизнес практиките и да се идентифицират предизвикателствата и възможностите за засилване на ролята на КСО в устойчивото банкиране. Очаква се резултатите да допринесат с ценни прозрения както за академичните знания, така и за практическите приложения в банковото дело и корпоративното управление.

Тази методологична рамка е от основно значение за постигане на балансиран поглед върху КСО в банковото дело, съчетавайки емпирична строгост с интерпретативна дълбочина, за да предостави приложими прозрения, които биха могли да повлияят на бъдещите политики и практики за КСО в сръбската банкова индустрия.

Дизайнът на въпросника се основаваше на установени теоретични рамки и предишни емпирични изследвания в областта на КСО и отчитането на устойчивостта. Той обхващаше както въпроси от затворен тип, така и въпроси по скалата на Ликерт, за да

измери честотата, прозрачността, институционализацията и възприеманите ползи от практиките за корпоративна социална отговорност. Освен това инструментът включваше въпроси, предназначени да тестват специфичността на... специфични хипотези, свързани с корелацията между дейностите по КСО и различни показатели за ефективност, като например удовлетвореност на клиентите, задържане на служителите и привличане на инвестиции.

Събирането на данни е проведено в продължение на няколко месеца, за да се гарантира представителност и да се минимизират сезонните или организационните пристрастия. Крайната извадка се състои от 262 валидни отговора, което води до висок процент на отговор, показващ значителен интерес към КСО сред сръбските банкови специалисти. Този солиден набор от данни служи като емпирична основа на количествения анализ, осигурявайки необходимата широта за оценка на тенденциите в КСО в целия сектор и идентифициране на систематични модели в институциите. За да допълни широтата, предоставена от количествените данни, проучването включва качествен изследователски компонент, базиран на полуструктурирани интервюта с ключови заинтересовани страни. Те включват висши банкови ръководители, координатори на отдели по КСО, служители по съответствието и опитни банкови служители, пряко или косвено участващи в дейности, свързани с КСО.

Този интегративен подход е особено подходящ за изследвания на КСО, където както измеримите резултати (напр. честота на отчитане, приток на инвестиции), така и нематериалните аспекти (напр. етична култура, диалог със заинтересованите страни) играят критична роля. Синергията между двата метода позволява многоизмерно разбиране за това как КСО е вградена в сръбския банков сектор – както като задължение за съответствие, така и като стратегически инструмент за създаване на дългосрочна стойност.

Инструменти за събиране на данни:

Въпросници: Основното събиране на количествени данни ще се проведе чрез структурирани въпросници, разпространени сред широк кръг банкови специалисти. Тези въпросници са предназначени да събират данни за различни аспекти на практиките на КСО, като например видовете предприети дейности, възприеманото въздействие на тези дейности и практиките за отчитане. Въпросниците ще бъдат както онлайн, така и на хартиен носител, което ще увеличи максимално процента на отговор и достъпността.

Методи за анализ на данните:

Количествен анализ: Ще бъде използван статистически софтуер за анализ на данните от въпросника. Ще бъдат използвани техники като описателна статистика, корелационен анализ и регресионни модели за идентифициране на модели, взаимовръзки и въздействие на практиките на КСО върху различни бизнес резултати.

Качествен анализ: Към преписите на интервютата ще бъде приложен тематичен анализ, за да се идентифицират общи теми и разкази за практиките и отчитането на КСО. Този анализ ще помогне за разбирането на контекстуалните фактори, които влияят върху стратегиите на КСО и тяхната ефективност.

Етични съображения: Всички изследователски дейности ще се придържат към най-високите етични стандарти. На участниците ще бъде предоставена подробна информация за целта и процедурите на проучването, а преди участието ще бъде получено информирано съгласие. Поверителността и анонимността на респондентите ще бъдат стриктно спазени, като данните ще се използват единствено за академични цели.

Пилотно проучване: Ще бъде проведено пилотно проучване, за да се тества приложимостта на въпросниците и ръководството за интервюта. Тази предварителна фаза ще помогне за усъвършенстване на инструментите за събиране на данни, като гарантира

тяхната яснота, релевантност и ефективност при събирането на необходимата информация.

Хронология на изследването: Изследователските дейности ще бъдат планирани в рамките на график, който обхваща фазите на задълбочено събиране, анализ и преглед на данни, като се гарантира, че всяка стъпка е стриктно проведена и добре документирана.

Общ преглед на методологията

Размер на популацията (N): Това е общият брой на лицата в групата, която изучавате. В този случай това включва всички директори и мениджъри в банковия сектор в Сърбия.

Ниво на доверие (Z): Това представлява колко сигурни можете да бъдете, че популацията би избрала отговор в определен диапазон. Най-често използваното ниво на доверие е 95%, което съответства на Z-стойност от 1,96. Това означава, че можете да бъдете 95% уверени, че извадката отразява популацията в рамките на допустимата грешка.

Граница на грешката (E): Известна още като доверителен интервал, тази метрика отразява диапазона в процентни пунктове, с който се очаква резултатите на извадката да се различават от тези на действителната популация. Типичната граница на грешката е 5%, което означава, че истинската стойност в популацията се очаква да бъде в рамките на +/- 5% от стойността на изследваната извадка.

Стандартно отклонение (σ): Често апроксимирано в проучвания на проучвания като 0,5 (50%), тази метрика отчита променливостта в отговорите. Тя приема, че разпределението на отговорите е сравнително равномерно между опциите, като максимизира променливостта и следователно размера на необходимата извадка.

Формула за изчисление

Формулата за определяне на размера на извадката за крайна популация е модифицирана от стандартната формула, за да се отчетат по-малките размери на популацията (Cochran, 1977):

$$n = (Z^2 \times p \times (1-p) \times N) / (E^2 \times (N-1) + Z^2 \times p \times (1-p))$$

n = необходим размер на извадката

Z = Z-стойност (1,96 за 95% доверие)

p = очаквано стандартно отклонение на отговорите на популацията (0,5, ако не е известно)

E = Граница на грешка (0,05 за 5%)

N = Общ размер на населението

Приложение към банковия сектор в Сърбия:

При оценката на сръбския банков сектор за нашето проучване можем да оценим средния размер на населението от банкови мениджъри и членове на управителния съвет. Като се има предвид, че има приблизително 25 банки, всяка с размер на управителния съвет от 3 до 7 членове, и всяка банка управлява приблизително 35 клона, ние изчисляваме:

Минимален размер на населението: $25 \times (3+35) = 950$

Максимален размер на населението: $25 \times (7+35) = 1050$

Като вземем средната стойност между тези два сценария, получаваме приблизителен общ размер на населението от 1000 души. Това число представлява общия брой членове на управителния съвет и управители на клонове в банковия сектор в Сърбия, предоставяйки солидна основа за провеждане на статистически значим анализ.

Така че, можем да кажем:

Общ размер на популацията: 1000

Използвайки тези параметри, размерът на извадката може да бъде изчислен, за да се гарантира, че изследването обхваща статистически значимо отражение на практиките и възприятията за КСО сред ръководството на банковия сектор в Сърбия. Тази методологична строгост ще повиши достоверността на констатациите на изследването и ще улесни формулирането на солидни заключения относно отчитането на КСО в сръбския банков сектор.

Размер на извадката: 277

Почти същият брой е изчислен чрез софтуера, достъпен в интернет:

CheckMarket
By Metrika

Product Tour Resources

Calculate required sample size Calculate margin of error

Calculate representative sample size

Sample size

Population size: 1000 How many people are in the group your sample represents? (The sample size does not change much for populations larger than 20,000.)

Margin of error: 5% This is the plus-or-minus figure usually reported in newspaper or television opinion poll results. For example, if you use a margin of error of 4% and 43% percent of your sample picks an answer, you can be "sure" that if you had asked the question to the entire population, between 42% (43-4) and 51% (43+4) would have picked that answer.

Confidence level: 95% This tells you how sure you can be of the margin of error. It is expressed as a percentage and represents how often the true percentage of the population who would pick an answer lies within the margin of error.

Required sample size: 278 Number of respondents rounded

Фигура 1. Калкулатор за размер на извадката

Източник: <https://www.checkmarket.com/sample-size-calculator/>, date of access: 29.09.2023.

За да се постигне представителна извадка с 95% ниво на доверие и 5% марж на грешка, като се има предвид ограничената популация от 1000 банкови мениджъри в Сърбия, изчисленият размер на извадката е 277. Този размер на извадката ще позволи статистически значим анализ на възприятията и практиките, свързани с КСО, в сръбския банков сектор. Що се отнася до интервюто, ще бъдат интервюирани 10% от този размер на извадката.

Изчисленият размер на извадката от 277 участници гарантира, че събраните данни са не само статистически надеждни, но и представителни за по-широката управленска популация в сръбския банков сектор. Този брой отговаря на изискванията за обобщаемост при 95% ниво на доверие и 5% марж на грешка, които са широко приети стандарти в социалните науки. Такива параметри позволяват на изследването да направи смислени заключения относно осведомеността за КСО, практиките за отчитане и стратегическите приоритети, без да бъде прекомерно повлияно от пристрастия в извадката.

В допълнение към количественото проучване, за полуструктурирани интервюта беше избрана целенасочена качествена подизвадка, обхващаща 10% от общата изчислена извадка (приблизително 27 респонденти). Този брой е достатъчен, за да се достигне тематично насищане, ключова концепция в качествените изследвания, където допълнителните интервюта водят до намаляващи нови прозрения. Процесът на подбор се ръководеше от максимално вариационно извадково проучване, осигурявайки включването на участници от различни видове банки (местни, чуждестранни, държавно повлияни) и разнообразни роли в йерархията на КСО.

Тази методологична рамка позиционира изследването да направи достоверни, основани на доказателства приноси в областта на отчитането на КСО, с последици, които се простират отвъд границите на Сърбия до подобни икономики, преминаващи през

институционален преход и регулаторно привеждане в съответствие със стандартите на ЕС.

Вторият параграф се задълбочава в критичните предположения, залегнали в основата на изследването за корпоративната социална отговорност (КСО) в сръбския банков сектор. Чрез установяване на хипотези, това изследване се стреми да разбере и количествено определи ефектите от практиките на КСО върху различни аспекти на банковите операции и отношенията със заинтересованите страни. Чрез тези хипотези изследването има за цел да предостави емпирични прозрения за това как инициативите за КСО влияят както върху вътрешната динамика, така и върху пазарното представяне на банките в Сърбия.

Основната хипотеза може да бъде формулирана по следния начин:

„Внедряването на практики за КСО в сръбските банки води до повишено доверие и лоялност на заинтересованите страни, което от своя страна влияе положително върху пазарното представяне на банките.“

Подкрепящи хипотези

1. Хипотеза 1: „Банките в Сърбия, които активно отчитат своите дейности по КСО, изпитват по-високо ниво на удовлетвореност на клиентите в сравнение с тези, които не го правят.“

2. Хипотеза 2: „Инициативите за КСО, свързани с екологичната устойчивост, са значително корелирани с увеличаване на инвестициите от социално отговорни инвестиционни фондове в сръбския банков сектор.“

3. Хипотеза 3: „Нивото на прозрачност в отчитането на КСО е положително свързано с ефективността на практиките за ангажиране на заинтересованите страни в сръбските банки.“

4. Хипотеза 4: „Съществуването на специален отдел за КСО в банките е пряко свързано с изчерпателността и точността на отчитането на КСО.“

5. Хипотеза 5: „Процентът на удовлетвореност и задържане на служителите е по-висок в банките, които интегрират практиките на КСО в основните си бизнес стратегии.“

Предложените хипотези се коренят в съвременната теория за КСО, по-специално теорията за заинтересованите страни, теорията за легитимността и ресурсно-базирания поглед върху фирмата. Тези рамки предполагат, че социално отговорното поведение може да служи като стратегически ресурс, който подобрява легитимността, репутацията и взаимоотношенията на фирмата със заинтересованите страни. Чрез емпирично тестване на очертаните хипотези, това изследване допринася за текущия академичен дискурс, като предоставя специфични за сектора прозрения относно връзката между КСО и резултатите, която остава недостатъчно изследвана в контекста на икономики в преход като Сърбия.

Практическо значение на хипотезите

Освен теоретичния принос, хипотезите служат като диагностичен инструмент за банкови специалисти и политици. Например:

- Хипотеза 1 и 3 предлагат прозрения за управлението на взаимоотношенията с клиентите и прозрачността на комуникацията;
- Хипотеза 2 е особено важна за връзките с инвеститорите и стратегиите за устойчиво финансиране;
- Хипотеза 4 информира за организационния дизайн и механизмите за управление на КСО;
- Хипотеза 5 е пряко приложима към управлението на човешкия капитал и брандирането на работодателя.

Изследователски въпроси, съобразени с хипотезите

В съответствие с хипотезите и целите, следните ключови изследователски въпроси ще ръководят емпиричното изследване:

1. До каква степен отчитането на КСО влияе върху удовлетвореността на клиентите в сръбските банки?

2. Как екологичните инициативи за КСО влияят върху инвестиционните потоци от фондове, ориентирани към устойчивост?

3. Каква е връзката между прозрачността на отчитането на КСО и ангажираността на заинтересованите страни?

4. Как представянето влияе на участието на специфичните за КСО отдели на качеството и последователността на оповестяванията за КСО?

5. Какво въздействие има интеграцията на КСО върху удовлетвореността, мотивацията и задържането на служителите?

Тези въпроси осигуряват методологично съответствие между теоретичната формулировка, инструментите за събиране на данни и аналитичните процедури, като по този начин засилват вътрешната валидност на изследването.

Третият параграф представя инструментите за събиране на данни. Въпросникът, разработен за това проучване относно отчитането на КСО в банковия сектор на Сърбия, е структуриран така, че да обхваща цялостно различни аспекти на практиките, възприятията и тяхното въздействие върху КСО в рамките на индустрията. Този инструмент е от решаващо значение за събирането на данни, които ще бъдат анализирани за тестване на хипотезите на изследването.

Анкетата се състои от няколко въпроса, обхващащи различни аспекти на КСО в банковото дело. Всеки въпрос предлага множество възможности за избор. Някои въпроси може да позволяват множество отговори или да изискват кратък писмен отговор. Очакваното време за попълване на тази анкета е приблизително 15-20 минути.

От анкетата може да се извлече информация за: Демографска информация; Разбиране на КСО; Прилагане на практики за КСО; Възприятия и въздействие на КСО; Предизвикателства и регулаторно съответствие; Бъдещи перспективи.

Полуструктурираният характер на интервюто позволява както насочвано проучване, така и отворени отговори, което улеснява появата на богати, нюансирани данни. За да се осигури систематичен и строг анализ на отговорите от интервютата, ще бъдат използвани следните аналитични процедури:

1. Транскрипция и запознаване с данните
2. Тематично кодиране
3. Идентифициране на модели и сравнение между случаи

Ключовите открития ще бъдат синтезирани в наративни резюмета с представителни цитати, използвани за илюстриране на основните теми. Това ще осигури качествена дълбочина на емпиричната част на дисертацията и ще подсили количествените резултати чрез триангулация.

Всички етапи на анализа на интервютата ще се провеждат в съответствие с етичните насоки за качествени изследвания. Поверителността ще бъде стриктно спазвана и участниците ще бъдат анонимизирани с помощта на общи идентификатори (напр. Банка А, Мениджър 3). Всяка чувствителна или идентифицираща информация, разкрита по време на интервютата, ще бъде редактирана или обобщена в окончателния доклад.

На участниците ще бъде предложена възможността да прегледат транскрибираните си отговори, особено ако цитати ще бъдат използвани в дисертацията или в последващи публикации. Този подход засилва прозрачността, точността и етичната отговорност.

Очаква се интервютата да:

- Осигурят контекстуална дълбочина на практиките за КСО, докладвани чрез количественото проучване;

- Осветлят институционалните логики и ценностните системи, които оформят поведението на КСО в сръбските банки;
- Разкрият пропуските между официалното отчитане на КСО и реалното му прилагане;
- Подчертаят регулаторни несъответствия или неясноти, които влияят върху растежа на КСО;
- Предложат конкретни примери за иновации и най-добри практики, които биха могли да информират препоръките за политики в целия сектор.

Този качествен слой значително ще подобри способността на изследването да разработва заключения, основани на доказателства, и стратегически насоки за подобряване на приемането и отчитането на КСО в сръбския банков сектор.

Методологията за анализ на данните е разгледана в четвъртия параграф. Този раздел на дисертацията описва подробно методологията за анализ на данни, събрани чрез анкети и интервюта в проучването на практиките за КСО в сръбския банков сектор. Целта на тази методология е да улесни цялостния анализ на данните, за да се извлекат подходящи заключения и прозрения, които подкрепят целите на изследването.

Количествен анализ:

За анализа на количествените данни ще използваме статистически софтуер, който позволява обработката на отговорите от анкетата. Основните техники, които ще прилагаме, включват:

- Описателна статистика: Ще използваме средни стойности, медиани, модове, стандартни отклонения и проценти, за да опишем основните характеристики на събраните данни.
- Инференциална статистика: Ще използваме тестове като t-тест и ANOVA, за да тестваме статистически хипотези за разликите между групите, както и регресионен анализ, за да изследваме връзките между променливите.

Качествен анализ:

Качествените данни, получени чрез интервюта, ще бъдат анализирани с помощта на методи за анализ на съдържанието:

- Кодиране на данни: Текстовите отговори ще бъдат кодирани, за да се идентифицират ключови теми, концепции и категории.
- Тематичен анализ: Тази фаза включва подробно изследване на данните, за да се идентифицират чести или значими теми, свързани с възприемането и прилагането на КСО в банковия сектор.
- Триангулация: За да повишим надеждността на констатациите, ще използваме техники за триангулация, които включват сравняване и комбиниране на резултати от различни източници и методи (анкети, интервюта).

Обработка и подготовка на данни:

Преди анализа данните ще бъдат внимателно подготвени:

- Почистване на данни: Премахване или коригиране на всякакви несъответствия или липсващи данни.
- Трансформация на данни: Ако е необходимо, данните ще да бъде трансформирана (напр. нормализиране), за да се гарантира валидността на статистическите тестове.

Констатации от докладването:

Резултатите от анализа ще бъдат представени ясно и сбито, с таблици, графики и диаграми, които улесняват разбирането. Всяко статистическо заключение ще бъде подкрепено от подходящи показатели (напр. p-стойности, доверителни интервали).

Етика при обработката на данни:

Ще бъде обърнато специално внимание на етичните аспекти на обработката на данни, включително защитата на поверителността на участниците и сигурността на събраната информация.

Тази методология предоставя стабилна рамка за анализ на данни, която ще позволи задълбочено разбиране на това как практиките за КСО влияят върху дейността на банките в Сърбия, като се вземат предвид както количествените, така и качествените аспекти на изследователските въпроси.

Последният пети параграф на тази глава представя и интерпретира резултатите от изследването. В това изследване, фокусирано върху отчитането на КСО в сръбския банков сектор, първоначално разпространихме общо 400 въпросника до различни нива на банково управление в Сърбия, използвайки Google Forms за ефективно събиране и управление на данни. Този метод ни позволи да достигнем до широк кръг от участници ефективно, като обхванахме различни гледни точки в индустрията.

Разпределение и преглед на отговорите

От 400 изпратени въпросника получихме впечатляващ брой отговори, общо 262. Това представлява процент на отговор от приблизително 65%, което е особено забележително, като се има предвид специфичният фокус на проучването и професионалното ниво на респондентите. Този висок процент на отговор подчертава релевантността и актуалността на темата в рамките на банковия сектор.

Първоначалната цел беше да се постигне представителна извадка от 277 души, изчислена така, че да се осигури статистическа значимост с 95% ниво на доверие и 5% марж на грешка в рамките на ограничената популация от 1000 банкови мениджъри в Сърбия. С 262 отговора се доближихме до тази цел, като ефективно постигнахме представителна извадка. Това почти пълно постигане на желания размер на извадката ни позволява уверено да продължим с анализа, знаейки, че констатациите отразяват по-широките тенденции и нагласи към КСО в сектора.

След събирането на отговорите беше проведен строг скрининг, за да се гарантира валидността и надеждността на данните. Всеки въпросник беше проверен за пълнота и последователност, а тези, които не отговаряха на установените критерии, бяха изключени от по-нататъшен анализ. След този процес, останалите валидни отговори предоставиха солидна основа за подробен анализ, предлагайки ценни прозрения за това как КСО се възприема и прилага в сръбските банки.

Тази структура не само потвърждава високото ниво на ангажираност сред банковите специалисти по отношение на КСО, но и установява солидна основа за цялостен анализ на събраните данни. Прозренията, получени от тези отговори, са от решаващо значение за разбирането на настоящия пейзаж на КСО в сръбските банки и ще бъдат обсъдени подробно в следващите раздели на тази глава.

Респондентите бяха помолени да оценят възприемания ефект от дейностите по КСО върху взаимоотношенията с клиентите. Над 72% от мениджърите посочиха, че прозрачното отчитане на КСО пряко допринася за подобряване на доверието и удовлетвореността на клиентите. Банките, които редовно оповестяват дейности по КСО – особено чрез годишни отчети за устойчивост – се възприемат като по-ориентирани към клиента. Това потвърждава Хипотеза 1, предполагайки силна връзка между яснотата на отчитането и лоялността на клиентите.

Във връзка с Хипотеза 2, приблизително 65% от респондентите се съгласиха, че екологично ориентираните програми за КСО (напр. зелено кредитиране, намаляване на въглеродния отпечатък) имат положително влияние върху привличането на социално отговорни инвестиции (СОИ). Това беше особено забележимо в банките с чуждестранна собственост, където отчитането на ESG е по-институционализирано. Данните разкриха

статистически значима корелация ($r = 0,54$, $p < 0,05$) между екологичната КСО и интереса от фондове, съвместими с ESG.

При оценката на отношенията със заинтересованите страни, 68% от анкетираниите отбелязаха, че подобрената прозрачност на КСО насърчава по-чести и конструктивни взаимодействия с ключови заинтересовани страни, включително регулаторни органи, местни общности и неправителствени организации. Отговорите подкрепят Хипотеза 3, като над две трети от мениджърите подчертават, че редовното отчитане и публичното оповестяване помагат за легитимиране на дейността на банката и подобряване на репутационния капитал.

Едно от най-показателните открития се отнася до Хипотеза 4. Само 18 от 262 анкетирани (приблизително 7%) потвърдиха, че тяхната банка има специален отдел или служител по КСО.

Що се отнася до Хипотеза 5, повече от 75% от анкетираниите съобщиха за положителна корелация между интеграцията на КСО и удовлетвореността на служителите. Банките, които включват ценностите на КСО в адаптацията, вътрешната комуникация и оценката на представянето, се възприемат като по-силно задържане и мотивация на служителите. Това показва, че КСО служи не само като инструмент за външен брандинг, но и като механизъм за вътрешна сплотеност и лоялност на персонала.

Данните разкриха и забележителни различия между видовете банки:

- Чуждестранните банки са склонни да се представят по-добре и в петте измерения на КСО, вероятно поради съответствие с международните рамки за КСО.
- Държавните банки показаха умерена ангажираност в областта на КСО, често водена от регулаторни изисквания, а не от доброволни инициативи.
- Търговските местни банки демонстрираха най-голяма вариабилност, като някои нововъзникващи лидери в иновациите в областта на КСО, а други показаха минимална интеграция.

Резултатите от въпросника подчертават нарастващото признание на КСО като стратегически актив в сръбския банков сектор. Въпреки това, остават пропуски в прилагането, особено по отношение на структурната интеграция и последователните стандарти за отчитане. Констатациите подчертават необходимостта от:

- По-силни институционални рамки в банките в подкрепа на операциите по КСО.
- Инструменти за бенчмаркинг и прозрачност в целия сектор.
- Регулаторни стимули за насърчаване на официалното приемане на КСО.

Данните показват високо ниво на осведоменост и положително отношение към КСО сред банковите специалисти в Сърбия. По-голямата част признават ползите от отчитането на КСО, особено за подобряване на имиджа на банката и повишаване на осведомеността на заинтересованите страни. Въпреки това, официалното прилагане на отчитането на КСО е ограничено, като само около 10,7% от анкетираниите посочват, че техните банки публикуват доклади за КСО. Това предполага разлика между признаването на важността на КСО и нейната формална практика в банките. Силната подкрепа за задължително отчитане на КСО показва желание за стандартизирани практики в целия сектор.

Ключови изводи от SPSS анализа:

1. Внедряване на КСО спрямо възприемани ползи:

Хи-квадрат тестовите разкриха значителна връзка между съществуването на специален отдел за КСО и положителните възприятия за ползите от КСО за подобряване на имиджа на банката и осведомеността на заинтересованите страни ($p < 0,05$). Банките със специален отдел за КСО са по-склонни да възприемат отчитането на КСО като полезно.

2. Ниво на управление и ангажираност с КСО:

Резултатите от ANOVA показват, че висшето ръководство е значително по-склонно да се ангажира и подкрепя дейности по КСО в сравнение с оперативното ръководство, което предполага, че КСО се разглежда като стратегическа инициатива на по-високи нива на управление ($p < 0,01$).

3. Корелация между опита и отчитането на КСО:

Открита е положителна корелация между броя години на управленска позиция и възприеманата важност на отчитането на КСО ($r = 0,29$, $p < 0,01$). Това предполага, че по-опитните мениджъри ценят отчитането на КСО по-високо, вероятно поради по-доброто разбиране на неговите стратегически последици.

4. Демографски данни и отчитане на КСО:

Кръстосаните таблици показват, че по-младите мениджъри и тези с по-високи образователни постижения са по-склонни да подкрепят задължителното отчитане на КСО, което показва влияние на поколенията и образованието върху възприятията за КСО.

Заклучение:

Анализът, проведен чрез SPSS, предостави ценна информация за нагласите и практиките, свързани с КСО, сред банковите мениджъри в Сърбия. Той подчерта критичната роля на управленското ниво и организационните структури в ангажирането с КСО и влиянието на демографските фактори върху възприятията за КСО. Тези открития подчертават необходимостта от целенасочени стратегии за подобряване на прилагането на КСО на всички нива на управление и подчертават значението на формалното образование за насърчаване на цялостното разбиране на ползите от КСО. Този анализ не само помага за разбирането на текущото състояние на КСО в сръбските банки, но и помага за оформянето на бъдещи политики и практики за подобряване на интеграцията на КСО.

Отговорите в интервютата разкриха широко осъзнаване на важността на КСО сред банковите мениджъри, въпреки че практическото ѝ приложение варира значително в различните институции. Ключови теми, които се очертаха от дискусиите:

1. Осведоменост и ангажираност към КСО: Повечето мениджъри изразиха силна осъзнатост за ролята на КСО за подобряване на корпоративната репутация и доверието на заинтересованите страни. Въпреки това, само малка част от банките, по-специално три, както е отбелязано в отговорите на въпросника, съобщиха, че имат официални програми за КСО и специализирани отдели.

2. Двигатели на дейностите по КСО: Мениджърите от банки със структурирани програми за КСО посочват съответствието, конкурентното предимство и очакванията на заинтересованите страни като основни двигатели. За разлика от тях, мениджърите от банки без официални програми разглеждат КСО като по-малко критична за своята оперативна стратегия.

3. Предизвикателства при прилагането на КСО: Идентифицирани са няколко пречки пред ефективното прилагане на КСО, включително ограничени ресурси, липса на специализирани знания за КСО в банката и възприемана недостатъчна възвръщаемост на инвестициите в дейности по КСО.

4. Възприемани ползи от КСО: Дори в банки без официални стратегии за КСО, мениджърите признаха, че инициативите за КСО могат да доведат до подобрена лоялност на клиентите и да привлекат социално отговорни инвестиции. Възприятието беше, че КСО може да служи като маркетингов инструмент и да помогне за изграждането на положителен обществен имидж.

5. Влияние на КСО върху бизнес практиките: В банките с активни политики за КСО е налице ясна връзка между дейностите по КСО и бизнес практиките, като например устойчиво банкиране, зелени заеми и проекти за ангажиране на общността. Тези

мениджъри подчертаха интегрирането на КСО в по-широки бизнес стратегии като полезно за дългосрочната устойчивост.

Интервютата показват дихотомия в банковия сектор между признаването на значението на КСО и нейното практическо приложение. Въпреки че осведомеността за ползите от КСО е висока, реалното прилагане е ограничено до подгрупа от банки. Това показва потенциална празнина в разбирането или ресурсите, която би могла да бъде преодоляна чрез по-стабилни политически рамки или инициативи в целия сектор.

Интервютата предоставиха ценна информация за текущото състояние на КСО в сръбските банки, разкривайки както ентузиазъм, така и пречки пред ефективното прилагане на КСО. Констатациите показват, че докато някои банки правят значителен напредък в интегрирането на КСО в основните си стратегии, други изостават, главно поради ограничения на ресурсите и липса на вътрешна експертиза. За да се насърчи цялостното приемане на практики за КСО, е необходимо засилено обучение, по-добро разпределение на ресурсите и по-ясни регулаторни насоки относно дейностите по КСО. Това би могло да помогне да се гарантира, че ползите от КСО се реализират в целия сектор, като по този начин се подобри цялостната устойчивост и социална отговорност на банковата индустрия в Сърбия.

Качествените данни от интервютата предоставят нюансирано разбиране за състоянието на корпоративната социална отговорност (КСО) в сръбските банки. Този по-задълбочен анализ има за цел да анализира сложността и вариациите в начина, по който КСО се възприема и прилага в различните банкови институции в Сърбия.

1. Организационен ангажимент към КСО:

- Формални срещу неформални практики за КСО: Съществува значително разделение между банките, които са формализирали практиките за КСО, и тези, които се занимават с КСО неформално. Банките със установени отдели за КСО са по-склонни да се ангажират със систематични дейности по КСО, включително инициативи за екологична устойчивост и програми за работа с общността. Този структуриран подход често води до по-последователни и въздействащи резултати по отношение на КСО.

- Стратегическа интеграция: Банките, които интегрират КСО в своето стратегическо планиране, са склонни да отчитат по-съществени ползи от тези дейности, включително повишена лоялност на клиентите и по-добро управление на риска. Тази интеграция изглежда също така насърчава по-задълбочен организационен ангажимент към устойчивостта.

2. Двигатели и мотивации за КСО:

- Съответствие и конкурентно предимство: Спазването на международните стандарти и местните разпоредби често се посочва като основен мотиватор за приемане на практики за КСО. Освен това, конкурентното предимство, придобито чрез положителни отношения със заинтересованите страни, особено с екологично и социално отговорни клиенти, мотивира банките да инвестират в КСО.

- Очаквания на заинтересованите страни: Респондентите отбелязаха, че очакванията на заинтересованите страни са критичен двигател на дейностите по КСО, като особен натиск идва от инвеститори, клиенти и регулаторни органи. Тези очаквания често служат като катализатор за банките да приемат по-прозрачни и отговорни практики за КСО.

3. Бариери пред прилагането на КСО:

- Ограничения на ресурсите: Ограниченията на ресурсите, както по отношение на финансите, така и на човешкия капитал, са основни бариери за прилагането на ефективни стратегии за КСО. По-малките банки, по-специално, се затрудняват с отделянето на достатъчно ресурси за КСО, което възпрепятства способността им да предприемат всеобхватни инициативи.

- Знания и осведоменост: В някои банки съществува значителна празнина в специфичните за КСО знания и експертиза. Тази липса на експертиза може да доведе до неефективни практики за КСО, които не успяват да реализират своя потенциал по отношение на общественото и екологичното въздействие.

4. Възприемани ползи и резултати от КСО:

- Репутация и лоялност на клиентите: Мениджърите повсеместно признават потенциала на КСО за подобряване на репутацията на банката и насърчаване на лоялността на клиентите. Банките, които проактивно отчитат своите дейности по КСО, често се сблъскват с по-положително обществено възприятие, което може да се превърне в осезаеми бизнес ползи.

- Ангажираност и задържане на служителите: Няколко мениджъри подчертаха, че стабилните програми за КСО допринасят за по-високи нива на ангажираност и задържане на служителите. Служителите често се чувстват по-съгласувани с ценностите на институциите, които демонстрират ангажираност към социалните и екологичните въпроси.

5. Сравнителни анализи

Интервютата разкриха, че макар да има общо признание за важността на КСО, дълбочината и обхватът на нейната интеграция варират значително. Банките, които третират КСО като неразделна част от своята бизнес стратегия, са склонни да показват по-силно съответствие между своите дейности по КСО и по-широките организационни цели, което води до по-въздействащи и устойчиви резултати.

Заклучение

Този по-задълбочен анализ подчертава необходимостта от подобро обучение, по-добра стратегическа интеграция на КСО и ясна... и регулаторна рамка за подкрепа на всички банки в Сърбия при приемането и прилагането на ефективни стратегии за КСО. За да има КСО наистина трансформиращо въздействие върху банковия сектор, тя трябва да надхвърли спазването на изискванията и управлението на репутацията, за да се превърне в основен компонент на бизнес стратегията и операциите, съобразявайки се с глобалните цели за устойчивост и нуждите на местната общност.

Синтез и тестване на хипотези

Количествени резултати от въпросника

Изследването включваше разпространението на 400 въпросника, с висок процент на отговор, даващ 262 използвани отговора. Това високо ниво на ангажираност показва значителен интерес и признание за значението на КСО сред банковите специалисти в Сърбия. Въпреки големия размер на извадката, който съвпада тясно с нашата изчислена представителна извадка от 277 души, заслужава да се отбележи, че само три от 25-те банки са докладвали активно за инициативи за КСО, което подчертава разликата между признаването и отчитането.

От данните от въпросника се очертаха няколко ключови тенденции:

- Осведоменост и прилагане: По-голямата част от анкетираните признават значението на КСО, но съществува разминаване между тази осведоменост и действителното прилагане на практиките за КСО. Това предполага потенциални бариери или липса на стратегическо приоритизиране на организационно ниво.

- Възприемани ползи: Респондентите до голяма степен са съгласни, че КСО подобрява имиджа на банката и повишава осведомеността на заинтересованите страни, което е в съответствие с глобалните тенденции, които подчертават репутационните ползи от ефективното отчитане на КСО.

- Секторни различия: Данните показват различни нива на КСО активност в различните банки, като по-големите банки е по-вероятно да имат формализирани отдели за КСО и механизми за отчитане в сравнение с по-малките институции.

Качествени прозрения от интервютата

За да се задълбочи разбирането, получено от въпросника, бяха проведени 25 интервюта, разделени между лични взаимодействия и разговори в Zoom. Тези дискусии предоставиха подробни отчети за индивидуалните и организационните перспективи относно КСО.

Ключови прозрения включват:

- **Стратегическо значение:** Интервюираните от банки с установени практики за КСО разглеждат КСО като стратегически императив, а не просто като инструмент за съответствие или маркетинг. Те съобщават, че устойчивите усилия за КСО допринасят за дългосрочната устойчивост на бизнеса и конкурентното предимство.

- **Предизвикателства и бариери:** Често цитираните предизвикателства включват бюджетни ограничения, липса на специфична експертиза по КСО в банката и възприемана липса на незабавна финансова възвръщаемост от инвестициите в КСО. Тези фактори често възпрепятстват започването и разширяването на дейностите по КСО.

- **Ангажиране на заинтересованите страни:** Важна тема от интервютата е ролята на ангажирането на заинтересованите страни при оформянето на практиките за КСО. Банките, които активно взаимодействат със заинтересованите страни (клиенти, служители, обществени групи), са склонни да имат по-динамични и адаптивни програми за КСО.

Интегриран анализ

Комбинирането на количествените и качествените данни предлага цялостен поглед върху пейзажа на КСО в сръбските банки. Констатациите показват, че макар да има високо ниво на осведоменост и положително отношение към КСО сред банковите специалисти, реалната практика не е толкова широко разпространена, особено по отношение на официалното отчитане и специалните инициативи за КСО.

Разминаването между банките, които отчитат КСО, и тези, които не го правят, може да се дължи на различни фактори, като например размер на организацията, наличие на ресурси и стратегически приоритети. По-големите банки изглеждат по-проактивни в интегрирането на КСО в основните си операции, вероятно поради по-големите ресурси и по-големия натиск от страна на глобалните заинтересовани страни.

Интервютата подчертават важността на разглеждането на КСО като неразделна част от бизнес стратегията, а не просто като периферна дейност. Тази стратегическа интеграция не само подобрява репутацията на банката, но и е в съответствие с по-широките социални и икономически цели, допринасяйки за устойчивото развитие.

Този подробен анализ на данните от въпросника и интервютата разкрива сложна картина на КСО в сръбския банков сектор. Въпреки че има ясно признание за ползите и значението на КСО, реалното прилагане варира значително в различните сектори. Прозренията показват необходимост от по-силно застъпничество, по-добро разпределение на ресурсите и по-стратегическо интегриране на практиките за КСО в основните бизнес функции, за да се преодолее разликата между осведомеността и действията.

Този раздел се задълбочава в комбинираните констатации от изследването с въпросника и интервютата, като изследва как количествените данни съвпадат с качествените прозрения, за да се предостави цялостен поглед върху практиките за КСО в сръбския банков сектор.

В този раздел оценяваме достоверността на формулираните хипотези въз основа на данните, събрани чрез въпросници и интервюта. Оценката ни помага да разберем дали очакваните резултати по отношение на практиките за КСО в сръбския банков сектор съответстват на действителните възприятия и поведение, установени чрез нашето изследване.

Хипотеза 1: Повишена удовлетвореност на клиентите

Хипотеза: Банките в Сърбия, които активно отчитат своите дейности по КСО, показват по-високо ниво на удовлетвореност на клиентите в сравнение с тези, които не го правят.

- **Констатации:** Резултатите от въпросника показват положителна корелация между банките, които отчитат дейности по КСО, и по-високите оценки за удовлетвореност на клиентите. Отговорите от интервютата също потвърдиха това, като мениджърите отбелязаха повишаване на доверието и лоялността на клиентите като пряк резултат от прозрачните комуникации за КСО.

- **Заклучение:** Тази хипотеза е подкрепена. Банките, които участват в и отчитат дейности по КСО, са склонни да имат по-доволни клиенти, което предполага, че отчитането на КСО е важен фактор за подобряване на отношенията с клиентите в банковия сектор.

Хипотеза 2: Увеличени инвестиции от социално отговорни фондове

Хипотеза: Инициативите за КСО, свързани с екологичната устойчивост, са значително корелирани с увеличение на инвестициите от социално отговорни инвестиционни фондове в сръбския банков сектор.

- **Констатации:** Анализът на данните показва, че банките със стабилни програми за екологична КСО привличат повече инвестиции от фондове, фокусирани върху устойчивостта. Тази тенденция е особено забележима в банките, които публикуват подробни отчети за своето въздействие върху околната среда и практики за устойчивост.

- **Заклучение:** Тази хипотеза е подкрепена. Има ясна връзка между дейностите по екологична КСО и увеличената финансова подкрепа от социално отговорни инвеститори.

Хипотеза 3: Ефективност на ангажирането на заинтересованите страни

Хипотеза: Нивото на прозрачност в отчитането на КСО е положително свързано с ефективността на практиките за ангажиране на заинтересованите страни в сръбските банки.

- **Констатации:** Както количествените, така и качествените данни показват, че банките с високи нива на прозрачност в своите отчети за КСО имат по-добри взаимоотношения със заинтересованите страни, характеризиращи се с честа ангажираност и положителна обратна връзка от тях.

- **Заклучение:** Тази хипотеза е подкрепена. Прозрачността в отчитането на КСО значително подобрява ангажираността на заинтересованите страни, което е в съответствие с очакването, че ясната и честна комуникация насърчава по-силни взаимоотношения със заинтересованите страни.

Хипотеза 4: Ролята на специализираните отдели за КСО

Хипотеза: Наличието на специализиран отдел за КСО в банките е пряко свързано с изчерпателността и точността на отчитането на КСО.

- **Констатации:** Анализът показва, че банките със специализиран отдел за КСО отчитат по-изчерпателно и точно своите дейности по КСО. Тези банки също така са склонни да имат по-структурирани и стратегически инициативи за КСО.

- **Заклучение:** Тази хипотеза е подкрепена. Специализираните отдели за КСО играят ключова роля за повишаване на качеството и задълбочеността на отчитането на КСО в банките.

Хипотеза 5: Удовлетвореност и задържане на служителите

Хипотеза: Процентът на удовлетвореност и задържане на служителите е по-висок в банките, които интегрират практики за КСО в основните си бизнес стратегии.

- **Констатации:** Резултатите от проучването показват по-високи нива на удовлетвореност на служителите и по-ниски нива на текучество в банките, които активно прилагат практики за КСО. Интервюта с банкови служители потвърждават тези

констатации, като много от тях посочват чувство на гордост и лоялност в резултат на ангажимента на работодателя си към КСО.

- **Заключение:** Тази хипотеза е подкрепена. Интегрирането на КСО в бизнес стратегиите влияе положително върху удовлетвореността и задържането на служителите, демонстрирайки вътрешните ползи от КСО отвъд външните ѝ възприятия.

Цялостен анализ

Проверката на тези хипотези чрез емпирични данни подчертава неразделната роля на КСО при оформянето на различни аспекти на банковите операции и взаимодействия със заинтересованите страни. Констатациите подчертават многостранните ползи от КСО, от повишаване на удовлетвореността на клиентите и служителите до привличане на етични инвестиции и подобряване на ангажираността на заинтересованите страни. Този всеобхватен анализ не само потвърждава положителното въздействие на КСО в банковия сектор, но и предоставя план за други банки да подобрят усилията си за КСО въз основа на доказани резултати.

ЗАКЛЮЧЕНИЕТО обобщава и прави заключения от проведеното изследване. Обобщение на оценката на хипотезите

- **Основна хипотеза: Доказана.** Внедряването на практики за КСО в сръбските банки е повлияло положително на доверието и лоялността на заинтересованите страни, което от своя страна е подобрило пазарното представяне.

- **Хипотеза 1: Доказана.** Банките, които активно отчитат своите дейности по КСО, са забелязали по-високо ниво на удовлетвореност на клиентите в сравнение с тези, които не са участвали в прозрачно отчитане на КСО.

- **Хипотеза 2: Частично доказана.** Въпреки че е имало забележим интерес от страна на социално отговорни инвестиционни фондове, увеличението на инвестициите не е било толкова значително, колкото се е очаквало.

- **Хипотеза 3: Доказана.** Прозрачността в отчитането на КСО значително е подобрила ефективността на ангажирането на заинтересованите страни.

- **Хипотеза 4: Не е доказана.** Наличието на специален отдел за КСО не е задължително да корелира с изчерпателността или точността на отчитането на КСО.

- **Хипотеза 5: Доказана.** Процентът на удовлетвореност и задържане на служителите е по-висок в банките, които интегрираха КСО в основните си бизнес стратегии.

IV. СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСНИ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. В резултат на задълбочено проучване на литературни източници са проследени генезисът и еволюцията на КСО, а международните теории за КСО са адаптирани към специфичния и слабо изучен контекст на банковия сектор в Сърбия.

2. Като се фокусира върху сръбския банков сектор, изследването преодолява ясен изследователски дефицит и допринася за съществуващите знания в областта на КСО с оригинални данни и специфични за контекста заключения.

3. Разработена е оценъчна рамка, която позволява систематична оценка на практиките за отчитане на КСО. Тази рамка разглежда както структурата, така и съдържанието на отчетите за КСО, включително наличието на измерими цели, степента на прозрачност и съответствието с признатите международни стандарти. По този начин дисертацията предлага практичен инструмент, който може да се използва не само в академични изследвания, но и от практикуващи специалисти и институции, които се стремят да подобрят комуникацията и вътрешните си практики за КСО.

4. Дисертацията предоставя сравнителни прозрения, които са от значение в контекста на усилията на Европейския съюз за хармонизиране на нефинансовото отчитане чрез инструменти като Директивата за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD) и Европейските стандарти за отчитане на устойчивостта (ESRS). Чрез анализ на настоящите практики на сръбските банки и сравняването им с международните очаквания, изследването предлага ценен принос за това как банките в страните кандидатки могат да се подготвят за бъдещи задължения за отчитане и да засилят съответствието си с изискванията на ЕС.

5. Направени са практически препоръки за засилване на прилагането и отчитането на КСО в банковия сектор. Тези препоръки включват предложения за подобряване на вътрешната координация, увеличаване на участието на ръководството в стратегията за КСО, засилване на ангажираността на заинтересованите страни и разработване на стандартизирани шаблони за отчитане, адаптирани към специфичните нужди на финансовите институции.

6. Изследването подчертава важноста на разглеждането на КСО не само като задължение за комуникация или съответствие, а като елемент от отговорното бизнес управление, който може да повлияе положително на институционалното представяне, социалната легитимност и дългосрочната устойчивост. По този начин дисертацията насърчава по-нататъшни изследвания и практическо развитие в областта на КСО, с особено значение за финансовите институции, опериращи в Западните Балкани и други икономики в преход.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Pavlović, M., Gligorić, C., **Zdravković, F.**, & Pavlović, D. (2024). *Revolutionizing management accounting: The role of artificial intelligence in predictive analytics, automated reporting, and decision-making*. *Business & Management Compass*, 68(4), pp. 23–42. <https://doi.org/10.56065/nxn2gx53>
2. Pavlović, M., Gligorić, C., Grdinić, V., & **Zdravković, F.** (2024). *Green finance: The role of sustainability reporting in promoting eco-friendly banking practices*. In *Proceedings of the Third International Scientific and Professional Conference – BELECON 2024* (pp. 397–409). Belgrade, Serbia: Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies. ISBN: 978-86-7169-650-0
3. Pavlović, M., Gligorić, C., & **Zdravković, F.** (2024). *Uloga neformalnog obrazovanja u unapređenju veština u oblasti finansija i računovodstva* [The role of non-formal education in improving skills in the field of finance and accounting]. In *Zbornik radova III naučnog skupa „Balkan na Jahorini 2024“: Partnerstvo na putu ka efektivnom obrazovanju*, 3(1), pp. 151–171. Sokolac – East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina: Visoka škola za uslužni biznis.
4. **Zdravković, F.** (2022). *CSR reporting in banking sector in Republic of Serbia*. In *Proceedings of the First International Scientific and Professional Conference – BELECON 2022* (pp. 308–323). Belgrade, Serbia: Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies. ISBN: 978-86-7169-626-5
5. **Zdravković, F.** (2022). *Scopes and limitations of the traditional financial reporting system for the purposes of CSR reporting*. In *Proceedings of the First International Scientific and Professional Conference – BELECON 2022* (pp. 325–332). Belgrade, Serbia: Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies. ISBN: 978-86-7169-626-5
6. **Zdravković, F.** (2022). *Analiza izveštaja o društvenoj odgovornosti u bankarskom sektoru u Srbiji i Bosni i Hercegovini* [The analysis of reports on social responsibility in the banking sector in Serbia and Bosnia and Herzegovina]. In *Zbornik radova I naučnog skupa „Balkan na Jahorini 2022“: State and perspectives of sustainable life and work of people in the Western Balkans* (pp. 286–290). Sokolac – East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina: Visoka škola za uslužni biznis.

VI. СПРАВКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МИНИМАЛНИТЕ НАЦИОНАЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРОЦЕДУРАТА ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОНС „ДОКТОР“

Индикатор	Точки
Група индикатори А.	
<i>Индикатор 1. Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.</i>	
Отчитане на корпоративната социална отговорност в банковия сектор в Република Сърбия	50
<i>Дисертацията е обсъдена и е открита процедура по нейната защита.</i>	
Група индикатори Г.	
<i>Сума на индикаторите от 4 до 10</i>	
<i>Индикатор 7. Статии и доклади, публикувани в нереферирани рецензирани списания или публикувани в редактирани сборници</i>	
7.1. Статии:	
Pavlović, M., Gligorić, C., Zdravković, F. , & Pavlović, D. (2024). Revolutionizing management accounting: The role of artificial intelligence in predictive analytics, automated reporting, and decision-making. Business & Management Compass, 68(4), pp. 23–42. https://doi.org/10.56065/nxn2gx53	2,5
7.2. Доклади:	
Zdravković, F. (2022). Analiza izveštaja o društvenoj odgovornosti u bankarskom sektoru u Srbiji i Bosni i Hercegovini [The analysis of reports on social responsibility in the banking sector in Serbia and Bosnia and Herzegovina]. In Zbornik radova I naučnog skupa „Balkan na Jahorini 2022“: State and perspectives of sustainable life and work of people in the Western Balkans (pp. 286–290). Sokolac – East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina: Visoka škola za uslužni biznis.	10
Zdravković, F. (2022). Scopes and limitations of the traditional financial reporting system for the purposes of CSR reporting. In Proceedings of the First International Scientific and Professional Conference – BELECON 2022 (pp. 325–332). Belgrade, Serbia: Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies. ISBN: 978-86-7169-626-5	10
Zdravković, F. (2022). CSR reporting in banking sector in Republic of Serbia. In Proceedings of the First International Scientific and Professional Conference – BELECON 2022 (pp. 308–323). Belgrade, Serbia: Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies. ISBN: 978-86-7169-626-5	10
Pavlović, M., Gligorić, C., & Zdravković, F. (2024). Uloga neformalnog obrazovanja u unapređenju veština u oblasti finansija i računovodstva [The role of non-formal education in improving skills in the field of finance and accounting]. In Zbornik radova III naučnog skupa „Balkan na Jahorini 2024“: Partnerstvo na putu ka efektivnom obrazovanju, 3(1), pp. 151–171. Sokolac – East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina: Visoka škola za uslužni biznis.	3,33

Pavlović, M., Gligorić, C., Grdinić, V., & Zdravković, F. (2024). Green finance: The role of sustainability reporting in promoting eco-friendly banking practices. In Proceedings of the Third International Scientific and Professional Conference – BELECON 2024 (pp. 397–409). Belgrade, Serbia: Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies. ISBN: 978-86-7169-650-0	2,50
Общ брой точки - сума от показателите от 4 до 10	38,83
Необходим брой точки – сума от показателите от 4 до 10	30

VII. СПИСЪК НА УЧАСТИЯТА В НАЦИОНАЛНИ И МЕЖДУНАРОДНИ НАУЧНИ ФОРУМИ

1. **Conference:** BELECON 2024 – Third International Scientific and Professional Conference
Title of participation: *Green finance: the role of sustainability reporting in promoting eco-friendly banking practices*
Date & Place: Belgrade, 2024
Organized by: Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies, Belgrade, Serbia
2. **Conference:** Balkan na Jahorini 2024 – III Scientific Conference
Title of participation: *Uloga neformalnog obrazovanja u unapređenju veština u oblasti finansija i računovodstva*
Date & Place: Sokolac, 2024
Organized by: Visoka škola za uslužni biznis, East Sarajevo – Sokolac, Bosnia and Herzegovina
3. **Conference:** BELECON 2022 – First International Scientific and Professional Conference
Titles of participation:
 - a) *CSR reporting in banking sector in Republic of Serbia*
 - b) *Scopes and limitations of the traditional financial reporting system for the purposes of CSR reporting***Date & Place:** Belgrade, 2022
Organized by: Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies, Belgrade, Serbia
4. **Conference:** Balkan na Jahorini 2022 – I Scientific Conference
Title of participation: *Analiza izveštaja o društvenoj odgovornosti u bankarskom sektoru u Srbiji i Bosni i Hercegovini*
Date & Place: Jahorina, 23–25 September 2022
Organized by: Visoka škola za uslužni biznis, East Sarajevo – Sokolac, Bosnia and Herzegovina

VIII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И АВТЕНТИЧНОСТ

от Филип Сладжанин Здравкович

Във връзка с процедурата за получаване на образователната и научна степен „доктор“ в докторската програма „Икономика и мениджмънт (Индустрия)“, декларирам:

1. Резултатите и приносите в дисертационния труд на тема „Отчитане на корпоративната социална отговорност в банковия сектор в Република Сърбия“ са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът не е участвал.

2. Информацията, представена от автора, под формата на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др., съответства на обективната истина.

3. Резултатите, получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

Свищов

Декларатор:

/Филип Здравкович/